

UNIVERZITA PARDUBICE

FAKULTA FILOZOFICKÁ

Bakalářská práce

2017

Veronika Koutníková

Univerzita Pardubice

Fakulta filozofická

Měšťané očima Gabriely Zapolské

Veronika Koutníková

Bakalářská práce

2017

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2014/2015

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Veronika Koutníková**
Osobní číslo: **H13697**
Studijní program: **B7310 Filologie**
Studijní obory: **Historie (dvouoborové)**
Slavistická studia zemí Evropské unie (dvouoborové): Polština
Název tématu: **Měšťané očima Gabriely Zapolské**
Zadávací katedra: **Katedra literární kultury a slavistiky**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

2. polovina 19. století byla v polské literatuře v mnoha ohledech obdobím vzpoury proti klasickému uspořádání společnosti. Největší kritice bylo podrobena měšťanstvo kvůli svým velmi striktním mravním principům, jejichž dodržování bylo většinou jen pózou. G. Zapolska se ve svých dílech věnuje kritice pokryteckých jevů, které jsou skoro nedílnou součástí měšťanské morálky (přístup ke svobodným matkám, prostituci, sexuálnímu zneužívání služebných apod.). Cílem práce bude popis jevů kritizovaných Zapolskou a jejich zasazení do kulturněhistorického kontextu.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná**

Seznam odborné literatury:

Vybraná díla Gabriely Zapolské (romány, povídky nebo divadelní hry).
KOSIŇSKA, Krystyna. *Cialo, požadanie, ubranie. O wczesnych powieściach Gabrieli Zapolskiej*, Wydawnictwo eFKA, Kraków 1999. RURAWSKI, Józef - ZAPOLSKA, Gabriela, *Wiedza Powszechna*, Warszawa 1981. KOSIŇSKA, Krystyna. *Pensjonarki i histeryczki w powieści Gabrieli Zapolskiej "Przedpiekle"*, [In:] *Nowa świadomość płci w modernizmie. Studia spod znaku gender w kulturze polskiej i rosyjskiej u schyłku stulecia*, German RITZ, Christa BINSWANGER, Carmen SCHEIDE (edd.), Universitas, Kraków 2000, s. 51-76. KOODZIEJCZYK, Ryszard. *Miasta, mieszczaństwo, burżuazja w Polsce w XIX w.: szkice i rozprawy historyczne*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1979.

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Gabriela Maria Gańczarczyk

Katedra literární kultury a slavistiky

Datum zadání bakalářské práce: **30. dubna 2015**

Termín odevzdání bakalářské práce: **31. března 2016**

prof. PhDr. Karel Rýdl, CSc.
děkan

L.S.

PhDr. Miroslav Kouba, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2015

Prohlášení

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Pardubicích dne 18. března 2017

Veronika Koutníková

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala především vedoucí mé práce Mgr. Gabriele M. Gańczarczyk za cenné rady a trpělivost. Mé další díky patří pracovníkům Národní knihovny a Slovanské knihovny za jejich ochotu. A v neposlední řadě bych chtěla poděkovat své rodině za velkou podporu, kterou mi projevovali po celou dobu práce.

Bibliografický záznam

Koutníková, Veronika. *Měšťané očima Gabriely Zapolské*. Pardubice, 2017. 59 s. Bakalářská práce (Bc.) Univerzita Pardubice, Fakulta filozofická, katedra literární kultury a slavistiky. Vedoucí diplomové práce Mgr. Gabriela Maria Gańczarczyk.

Anotace

Bakalářská práce na téma *Měšťanstvo očima Gabriely Zapolské* je věnována rozboru vybrané tvorby polské autorky Gabriely Zapolské. V první řadě cílem zmíněné práce bude mapovat měšťanskou morálku v románech a dramatech Zapolské. Práce podává jak pohled na děj, tak i detailní rozbor sociálních a kulturních prvků, které autorka do díla vložila.

Je tedy nezbytně nutné pochopit chování měšťanstva a jeho sociokulturní prostředí v 19. století. Především negativní prvky chování, jelikož Zapolská byla ovlivněna naturalismem.

V neposlední řadě je důležité se podívat na život samotné autorky. Zapolská byla nevšední osobností a její životní cesta je velmi zajímavá.

Klíčová slova

19. století, Dulszczyzna, Gabriela Zapolská, mateřství, Młoda Polska, město, měšťanstvo, morálka, naturalismus, rodina, polská literatura, výchova dětí

Title

Gabriela Zapolska's view on the bourgeoisie

Annotation

The bachelor thesis *Gabriela Zapolska's view on the bourgeoisie* is dedicated to the analysis of the main work write by polish author Gabriela Zapolska. Firstly this thesis chart to morality of the bourgeoisie in novels and dramas of Zapolska. The

thesis present the view of the story, also a detailed analysis of the social and cultural elements that author put into the work.

It is necessary to understand the behavior of bourgeoisie and its socio-cultural environment in the 19th century. Primarily negative elements of behavior, because Zapolska was influenced by naturalism.

Moreover is important to look at author's life. Zapolska was an unusual personality and her life was very interesting.

Keywords

19. century, Dulszczyzna, family, Gabriela Zapolská, Młoda Polska, motherhood, naturalism, Polish literature, raising children, the bourgeoisie, the city, the morality

Obsah

Prohlášení	5
Bibliografický záznam	7
1. Úvod	10
2. Kritika společnosti a měšťanské morálky	12
3. Život a dílo Gabriely Zapolské	22
4. Obraz měšťanstva v tvorbě Gabriely Zapolské	29
4.1. Katka Karyatida	29
4.2. Morálka paní Dulské	32
4.3. Sezónní láska.....	35
4.4. Bílý Hyacint	40
5. Rozbor	45
5.1. Katka Kariatyda	45
5.2. Morálka paní Dulské	51
5.3. Sezónní láska.....	54
5.4. Bílý Hyacint	57
Závěr	61
Použitá literatura	63

1. Úvod

Gabriela Zapolská byla polskou autorkou, která byla, dá se říci, autorkou velmi nevšední jak tvorbou, tak i svým životem. Při hlubším studiu jejího života zjišťujeme, jaké životní tragédie Zapolskou potkaly a jak se tato nevšední žena s nimi dokázala vyrovnat. Například se rozvedla, což se nám v dnešní době může zdát jako něco obvyklého, ale když uvážíme, že tento rozvod proběhl v 19. století, musíme mít i na paměti, že rozvedené ženy to měly velmi těžké. Společností byly většinou vytlačovány na okraj a velmi často se stávalo, že se jich zřekla vlastní rodina (jak tomu bylo i v tomto případě). S tím také pro ně vyvstal problém, jak sehnat peníze na živobytí. Zapolská si vybrala za svou profesi dráhu herečky a spisovatelky. I tento počín byl velmi neobvyklý. Stala se tak první profesionální spisovatelkou, která si literaturou vydělává na živobytí.

Její tvorba byla dlouho odsuzovaná. Kritika k ní nebyla milosrdná a dlouhá léta byla její tvorba nazývána „menstruační literaturou“¹, protože co rok vydala jeden někdy i dva romány nebo drama. A když začala tvořit pod jiným pseudonymem vlastenecká díla, sklidila pozitivní kritiku.

Ovšem kritika její tvorby se dala očekávat. Její romány se dotýkaly témat, o kterých se ve společnosti nemluvilo, a byly naprosté tabu. Navíc kritizovala měšťanskou společnost a je pochopitelné, že to se měšťanům nelíbilo. Ukazovala, jak to v takové společnosti chodí a prozrazovala tajemství, které se držely „pod pokličkou“.

Občas byla považována za emancipantka, ale toto označení sama razantně odmítala a sama feministky kritizovala. Další označení, jenž jí bylo přisouzeno a to, že je naturalistka a následovnice Zoly, nakonec přijala za své a začala se do této kategorie stylizovat. Prohlašovala, že chce ukazovat nahotu pravdy. Toto prohlášení se již dá zařadit do naturalistického stylu, jelikož způsob, kterým to podávala, byl nevybíravý a ukazoval bez obalu utrpení, nehumánní zacházení s lidskou bytostí,

---

¹ Historia literatury polskiej w dziesięciu tomach. Tom VII Młoda Polska, część druga, s. 127. Wydawnictwo SMS.

umírání, smrt a někdy i co se s člověkem stalo po smrti. Třeba například popsala začátek pitvy.

Její život a životní tragédie ji jistě daly mnoho námětů pro tvorbu. Víme, že musela odcestovat do vídeňské porodnice, aby porodila nemanželské dítě, které následně zemřelo.² I toto téma můžeme najít v jednom z jejích děl.

V dnešní době je Zapolská vyhledávána především proto jak popsala různé společenské prohřešky a pro její pohled do „zákulí“ různých rodinných tragédií, pro její zajímavý pohled na chování a způsob uvažování měšťanstva. Ač některé romány nejsou pro svou literární kvalitu oceňovány vysoko, nedá se jim upřít jistá zajímavost obsahu, která láká na otevřenost v popisu tabuizovaných společenských jevů, a tím získávají také trochu chuť zakázaného ovoce. S ohledem na dobu, ve které psala, určitě označení „zakázané ovoce“ je na místě, pokud uvážíme, jak moc téma pohlavního života, těhotenství a prostituce bylo tabu, což Zapolské pomohlo k lepšímu prodeji knih.

Cílem této práce je prozkoumat vybrané romány Zapolské a následně zachytit stěžejní kritiku, mířenou na městskou společnost. Podat krátký náhled do vybraných titulů a poté je analyzovat.

První kapitola je velmi důležitá pro pochopení problematiky. Zde jsem se snažila popsat měšťanstvo a jeho typické „negativní“ chování, jak ho vnímá Zapolská. Při tomto bádání mi velmi pomohla kniha od Marie Ossowské *Měšťanská morálka*.

Druhou kapitolu věnuji životu Gabriely Zapolské. Třetí pak tvoří zkrácený popis děje vybraných titulů, které jsou pro mou práci stěžejní.

Ve čtvrté kapitole přecházím k samotnému rozboru tvorby a měšťanské morálky. Vybrala jsem pár témat, o kterých Zapolská v dílech pojednává. Například v titulu *Katka Karyatida* věnuji pozornost zneužití a následnému nemanželskému dítěti. V *Morálce paní Dulské* se podrobněji podívám na tzv. dvojí morálku. A v *Sezonní lásce* a v pokračování *Bílý Hyacint* řeším problematiku dívčí výchovy a vzdělání.

---

² Historia literatury polskiej w dziesięciu tomach. Tom VII *Młoda Polska, część druga*, s. 397. Wydawnictwo SMS.

2. Kritika společnosti a měšťanské morálky

Při psaní této kapitoly byly pro mě stěžejní dvě knihy, z kterých budu často citovat. Jelikož problematika polské společnosti na přelomu 19. a 20. století je velmi složité téma s přesahy do mnou neprobádaných částí historie, literatury a sociologie.

Gabriela Zapolská kritizovala specifickou skupinu měšťanstva a její morálku. Jak píše Ossowská, kritéria pro určení této skupiny nalezneme u J. Chałasińskiego, nebo také u francouzského badatele E. Goblot, který uvádí v knize *Bariéra a úroveň* analýzu francouzského měšťanstva z konce 19. století. „Jmenovitě jde o skupinu, která tvoří ve městě tzv. společnost, ale nepatří k aristokracii. Tato skupina je proměnlivá, lze se stát její součástí a zase ji opustit a o příslušnosti k ní rozhoduje především určitá úroveň vzdělání a způsob života.“³

Zapolská ve svých divadelních hrách a románech povětšinou kritizovala střední třídu měšťanstva. Tato skupina se vyznačovala velkou šetrností a šetřivostí někdy až chronickou. Čehož jsou důkazem určité pasáže, kde se popisuje interiér domácnosti. Příkladem jsou následující dva úryvky.

„Salón měšťanské rodiny. Koberce, solidní nábytek. Na stěnách obrazy ve zlatených rámech, umělé palmy, vyšívaná krajinka. Krásná stóra a empírová plenta. Lampa se stínítkem z hedvábného papíru, stolečky, na nich fotografie, spuštěné rolety.“⁴

Zde je popis salónu, tedy společenské místnosti, kde jsou obvykle přijímány návštěvy. Pokoj je zařízen, aby vypovídal o nastřádaném bohatství rodiny. Ovšem ne vždy je majetek rodiny tak velký, jak ho rodina prezentuje. Případně museli členové rodiny výrazně šetřit jinde, aby mohli prezentovat určitý luxus na viditelných místech, jako byl právě salón.

---

³ Ossowská, M.: *Měšťanská morálka*. S. 14.

⁴ Zapolská, G.: *Morálka paní Dulské*. S. 3.

„U Żebrowských ve Warecké ulici se učí tančit šest slečinek „z dobrých rodin. [...] Palmy a fikusy odtáhly stranou, srolovali koberce. Na klavíru stojí petrolejová lampa. Bílé, mléčné světlo. Nad lampou visí barvotisk ve zlaceném rámu, pod ním nějaký akvarel, který Żebrowski koupil „příležitostně“ a „docela lacino“.⁵

Tento úryvek demonstruje, že do umění bylo investováno jen velmi málo. Většinou nebylo žádoucí vydat peníze za umění, a pokud byly za umělecký předmět, knihy nebo divadlo peníze vydány, tak se výdaj snažili co nejvíce zmenšit.

Další společenský jev, který Zapolská začíná jako jedna z prvních žen spisovatelek v Polsku rozebírat, je jistá erotická politika společnosti. S tímto jevem, který se řídí zákonem, se setkáváme v knize *Morálka pani Dulské*. Jde zde o chování synů v měšťanských rodinách, „kteří se žení až tehdy, když mají „postavení“, a prozatím svádějí matčiny služky, je kritikou měšťanské morálky v našem pojetí, neboť takováto erotická politika je měšťanstvem uznávaná a přijímaná, zatímco manželství dvou lidí bez zabezpečení, které by mohl ženich budoucí ženě poskytnout, vyvolávalo v měšťanském prostředí pohoršení.“⁶

Ossowská píše, že o nejsilnější kritiku městské morálky koncem 19. století a v prvních dekádách 20. století, se postarala skupina bohémů, Mladé Polsko. Dále Ossowská vysvětluje, že naturalisti a členové skupiny Mladé Polsko užívali pojem „duše ve šněrovačce“, pro vyjádření neschopnosti se radovat z přítomnosti.⁷ Zapolská tvořila v období obou skupin a byla oběma ovlivněná. Pojem „duše ve šněrovačce“ aplikovala na postavu Tušky a její dcery Pity v románu *Sezónní láska a Bílý Hyacint*. Jak matka, tak dcera si nedokáží užívat pobytu v nádherném Zakopaném a stále jen řeší peníze a jak působí jejich garderoba na ostatní lidi. Jako protiklad použila postavu bohémského herce, který naopak si užívá každou minutu života.

Žena přejímala společenskou pozici svého manžela, a proto o Tušce můžeme mluvit jako o manželce skromného úředníčka z Varšavy. Tomu i odpovídal její životní styl a pro takový život byla vychována. Stále se něčím trápí a nezdá se, že by

---

⁵ Zapolská, G.: *Bílý hyacint*. S. 11.

⁶ Ossowská, M.: *Měšťanská morálka*. S. 26.

⁷ Tamtéž, s. 56 – 57.

si dokázala užít jakékoliv štěstí nebo potěšení. Snaží se myslet dopředu a tak předejít například neočekávaným výdajům nebo kritickým pohledům sousedů.

Protiklad je zde herec Porzycký, který je veselý, citlivý, upřímný a otevřený citům. Ukazuje nám, že nemyslí na každou maličkost, která by se mohla přihodit, ale plnými doušky si užívá příležitosti a život. To se snaží naučit i Tušku.

Zajímavý úkaz, který Zapolská v knize nepřímo zmiňuje je takzvané „pořadí zobání“⁸, jak to nazvala Ossowská, které se objevuje u snad každého prvního setkání dvou osob. „Kdo bude mít navrch, kdo bude zobat a kdo se nechá zobat.“⁹ Abych trochu tuto větu vysvětlila. Zjednodušeně řečeno, jde o zkoumání hodnot, nebo lépe postavení ve společnosti, toho druhého a tím se určí, kdo bude mít vůdčí postavení.

Postavení rodiny vždy záviselo na majetku. Proto Zapolská kritizuje, jakousi snahu se udělat lepšími, v tomto případě bohatšími. Tuška škudlí každý groš, jen aby si mohla pořídit nové lepší šaty do společnosti pro sebe a svou dceru. Tyto peníze šetří na jídle i na ubytování. Pro dokreslení opravdové finanční situace Žebrowských si přečtěme dopis, který dostala Tuška od manžela.

„Milovaná ženo! – Jsem velmi potěšen, že ti mohu poslat ještě dvě stě rublů. Prosím Tě, neodjížděj ještě, a pokud ti léčení prospívá, užívej dále zdravý vzduch společně s Pitou a pilně se leč, aby alespoň ty náklady nebyly promarněny. Postaral jsem se o ty peníze a mám ještě padesát rublů, ale to už je všechno, co mohu dostat. Budu se snažit, abych to splatil. – Ty šetři, jak nejvíce to půjde, abys mohla zůstat co nejdéle. Já jsem musel změnit restauraci, protože mi začali dávat velmi špatné jídlo. Převážně jen vývar a kousek masa, protože tím mne neotráví. Byl jsem stále nemocný na žaludek a přestal jsem jíst večeře. – Nosím si domů něco od řezníka a domovník mi postaví samovar. Škoda, že jsi všechno tak pozamykala, protože mám jen jednu skleničku i na čaj i na vyplachování úst. Stejně tak ručníky. – Chlapci jsou zdraví, jenom roztrhali boty a musel jsem jim co nejdříve poslat z Varšavy. [...] Na palmách jsou stále mšice a tabák nic na ně nepomáhá. – Nechávám rovněž vynášet matrace na slunce, neboť prý slunce zabíjí bakterie. Příkládám dvě stě rublů. Teď je kurz sto dvacet šest a půl, dávej pozor, aby tě neošidili. Podívej se do novin. Už pro

---

⁸ Ossowská, M.: *Měšťanská morálka*. S. 57.

⁹ Tamtéž.

tebe nemám žádné další zprávy. – Líbám Tebe a Pitu. Tvůj oddaný manžel Walery.“¹⁰

V dopise vidíme, že manžel Tušky se snaží ušetřit, jak se jen dá na svém jídle, jen aby Tuška mohla vydat tyto peníze za pro ni nezbytné věci, aby si udržela společenské postavení před zámožnější měšťankou.

V návaznosti na tento dopis pana Žebrowského, bych se chtěla zaměřit a napsat více slov o samotné rodině, jako instituci. Rodina jako základní jednotka společnosti, se v období 19. století začíná pomalu měnit. Avšak my se budeme zabývat, tou měšťanskou rodinou, která se již změnila a kterou ve svých románech popisuje Zapolská. V souvislosti s rodinou a rodinným životem se budeme zabývat například emocemi v rodině, výchovou dívek, sexualitou a takzvanou dvojí morálkou.

Sňatek byl i během 19. století považován hlavně za obchodní akt. Je to vlastně smlouva mezi manželi. Muž se tím zavazuje, že zajistí manželku a děti, že jim poskytne adekvátní bydlení a peníze na obživu, šacení a jiné potřebné věci. Žena pak by měla do manželství přinést věno a poté se starat o chod domácnosti, o děti a jejich výchovu, o manžela a jeho pohodlí. Jak jsem již zmínila, žena měla přinést do manželství věno, ale ne vždy tomu tak bylo.

„Ač se nám to může zdát neuvěřitelné, láska v dnešní podobě nebyla při uzavření sňatku po dlouhá staletí podstatná, také vztahy mezi rodiči a dětmi byly méně emocionální, více autoritativní na jedné a uctivé na druhé straně. Ve vztahu mezi ženou a mužem převládal po staletí spíše aspekt spolupráce a sounáležitosti než cit erotické lásky. Ještě v 19. století [...] docházelo k uzavírání sňatků na základě pouhé rodičovské autority, podložené racionálním kalkulem více či méně ekonomicky motivovaným.“¹¹

Sexuální výchovy dospívajících dívek v 19. století prakticky neexistuje. Matky se úzkostlivě snažily své dcery uchránit před získáním jakékoliv nevhodné informace. A to i takové, která by jim mohla pomoci. Dívky se o tajích sexuálního života dozvídaly až při svatební noci, kdežto jejich manželé již většinou měli praxi a

---

¹⁰ Zapolská, G.: *Sezónní láska*. S. 234.

¹¹ Lenderová, M.: *Z dějin české každodennosti*. S. 164.

také velmi často nějakou tu pohlavní nemoc. Což novomanželka zjistila, až když se u ní začaly projevovat příznaky nákazy. V horším případě v těhotenství. Jak píše Lenderová: „Představa o tom, že novomanžel má být vybaven jistými erotickými zkušenostmi, zatímco novomanželka nikoli, je dokladem, do jaké míry v praxi i veřejném mínění nadále přetrvávala dvojí morálka, jiná pro muže a jiná pro ženu.“¹²

Obecně sexualita v 19. století byla věc, o které se nemluvalo. Osvětlení tohoto problému nacházíme u M. Lenderové: „Pro „počestné“ 19. století, stojící na poklidných hodnotách řádu a pořádku, vyznačující se viktoriánskou pruderií, byla sexualita věcí, o níž se nemluvalo. Míra respektu k tomuto tabu byla poplatná sociálnímu statutu: velmi prudérní byla buržoazie, méně maloburžoazie. [...] Na venkově byla tradičně sexuální morálka volnější, což bylo dáno jak snazšími kontakty mezi mladými lidmi, tak skutečností, že chov hospodářských zvířat nabízel názorné informace týkající se rozmnožování.“¹³

Zapolská, která psala o měšťanech, tuto pruderii často zasazovala do svých dramát a románů. Příkladem jsou všechna dospívající děvčata v románech *Sezónní láska*, *Bílý Hyacint* a v dramatu *Morálka paní Duské*. Mladé slečny se neměly dozvědět nic o sexuálním životě, dokud se nevdaří a před těmito informacemi mají být chráněny.

Pak jsou tu ještě služebné ve městech, které to měly složitější. Jak se dozvídáme v příspěvku Kukla a Kamecké, „v soudních registrech služebné ženy figurují stejně tak jako oběť násilí (kuplířství, znásilnění, svedení) a jako obžalované (z infanticidy, z cizoložství nebo z prostituce). Jejich styky s marginálními skupinami, nízká úroveň jejich profesní stabilizace, nejistá budoucnost a nepravděpodobnost, že by citelně mohly zlepšit svou materiální situaci, to vše vedlo k častému konfliktu služek se zákonem. [...] Na druhé straně ony samy se mohly snadno stát znásilněnými, zbitými nebo okradenými oběťmi. Časté střídání partnerů, prostituce a dlouhodobý konkubinát byly často zakončeny těhotenstvím, porodem nechtěného dítěte nebo propuštěním ze zaměstnání. Málokteré matce nemanželského dítěte se podařilo, že jí někdo platil alimenty, nebo že se vdala. Pro většinu závisela možnost dočasně uspět mimo jiné na dobrém nebo špatném konkubinátu nebo na

---

¹² Lenderová, M.: *Z dějin české každodennosti*. S. 162 – 163.

¹³ Tamtéž, s. 161.

peněžích. V důsledku nemoci, zmrzačení nebo zločinu se mnohé z nich stávaly deklasovanými osobami, žebračkami nebo prostitutkami. To byla cena, kterou platily za svou relativní nezávislost¹⁴

Badatelé se domnívají, že narození nelegitimního, tedy nemanželského, potomka bylo především kvůli selhání antikoncepčních praktik, nebo jejich úplné absenci. Jak uvádí dále Kuklo a Kamecká: „Důležitou roli jistě hrála i „morální“ zranitelnost žen, zejména osamělých a nemajetných: zejména působení v cizí službě skýtalo příležitost k navazování sexuálních kontaktů i ke svodu ze strany autority. Na konci 18. století hrál rozhodující roli i nárůst počtu mladých žen odcházejících za prací do velkých anonymních měst, kde mimo jiné rostl podíl nesezdaných chudých (zejména dělnických) párů v konkubinátě.“¹⁵

Toto zjištění osvětluje chování služek ve všech zde uváděných a studovaných dílech Gabriely Zapolské. Ovšem jak uvádí Jindřich Francek, katoličtí kněží brali předmanželský pohlavní život za zcela nepřipustný a na mravopověstnost dohlíželi i městské orgány.¹⁶

V návaznosti na téma o rodině bych chtěla ještě přidat pár slov o jevu, který nalezneme i v díle Zapolské a to o nájemném kojení, které se objevuje v románu *Katka Karyatida*. Pro přežití novorozence bylo jedinou možností výživy právě kojení a to až do doby, než byla vynalezena nezávadná umělá výživa. Trend nájemného kojení se v Evropě rozmohl již v novověku. Ovšem otázka, kdo by měl dítě kojit, se začala s velkým nasazením řešit až v posledních desetiletích 18. století.

Pražský pediater [...] Adalbert Czerny [...] upozorňoval na možnost citového odcizení mezi matkou a dítětem: „Matka, která neživí svého dítěte sama, vyhlubuje hned v prvním roce života mezi sebou a dítětem propast, kterou nebude možno později už nikdy překlenouti.“¹⁷

Dobrá kojná se posuzovala velmi pečlivě. Měla to být nejlépe žena z venkova, také měla být mladá, silná, čistotná, měla být samozřejmě zdravá.

---

¹⁴ Historická demografie. Praha: Ústav československých a světových dějin ČSAV, [1967]- . ISSN 0323-0937. S. 126.

¹⁵ Tamtéž, s. 137.

¹⁶ Francek, J.: *Zločin a sex v českých dějinách*. S. 44 - 45.

¹⁷ Lenderová, M.: „*Od početí ke školní brašně*“. Východočeské muzeum v Pardubicích, Odborný seminář 29. – 30. května 2008, s. 130.

Dalšími důležitými rysy byla zdravá barva, velká ňadra, zdravé zuby a dásně. Nemělo ji páchnout z úst, což by svědčilo o špatném zažívání.¹⁸

Pokud některé z výše uvedených kritérií nebylo splněno, lékař nedoporučoval takovou ženu vybrat dítěti za kojnou.

„Lékaři, jimž při výběru kojné teoreticky náleželo hlavní slovo, měli o tom, jak má vypadat, vcelku přesnou představu [...]. „Vesnické mají přednost před městskými; tiché, jemné, trochu ostýchavé před smělymi, čilá a činná před lenivými, obratná před zdlouhavými a nejnepnými,“ vysvětlil Kodym a dodal: „Jsouť však ještě jiné vlastnosti při kojné, na něž je třeba ohled míti. Mnohá kojná hodí se snad výborně podlé těla, ale ona má své náruživosti, své vášně, ona touží třebas přílišně po svém milém, po svém muži, po dítěti aneb i po příbuzných, ona je zlostná, závistivá, vadivá, anebo nedbalá, nevrhá; ona se třebas oddává pití, necudnosti, nehledíc na čistotu: taková arcit' nehodí se za kojnou.“ Jako kojné vyhovovaly ženy mladé, mezi dvacátým až třicátým rokem, nejlépe šestinedělky, po porodu svého druhého nebo třetího dítěte.“¹⁹

V sedmdesátých letech 19. století se začíná rozšiřovat najímání kojných z porodnic. Napomohlo tomu doporučení lékařů. Ti na svobodné matky, které se mohly stát kojnými, dohlíželi a dbali o ně. Za zprostředkování kvalitní a zdravé kojné vybírali poplatek. Tento poplatek se ale některým zájemcům zdál vysoký a proto raději vyhledali porodní bábu, která si přivydělávala jako dohazovačka kojných. Ta ale sice našla lacinou kojnou ale takovou, která musela opustit porodnici buď ze zdravotních, nebo mravních důvodů.

Shrnutí, jaká žena se stává nájemnou kojnou, nacházím u M. Lenderové, která píše, že nájemné kojné byly většinou služebné a svobodné matky, tím byla kleslou osobou a práce kojné pro ni byla poslední možnost na solidní obživu.

Ale ještě než se vůbec dítě narodilo, bylo nedílnou součástí života těhotných a rodičích žen vyhledání porodní báby. „Na ranhojiče a porodní báby oficiální lékařské

---

¹⁸ Lenderová, M.: „*Od početí ke školní brašně*“. Východočeské muzeum v Pardubicích, Odborný seminář 29. – 30. května 2008, s. 132.

¹⁹ Tamtéž.

kruhy pohlíželi jako na osoby nízkého společenského statusu, a s patřičným pohrdáním také na úkony, které prováděli.²⁰

Ovšem také se stávalo, že ne vždy bylo těhotenství žádané. To uvádí Gabriela Zapolská ve svém díle *Katka Karyatida*. A Miroslava Melkesová popisuje potraty takových nechtěných dětí v novověku, které jsou platné i v pozdějších dějinách, o kterých píše Zapolská.

V této souvislosti je důležité poznamenat, že ne vždy bylo narození potomka bráno jako božský dar. Byly situace, kdy i pro manželský pár, nejen pro svobodné, byl potomek spíše nežádoucí. Příkladem je situace, kdy manželé měli již velký počet dětí. Proto se početí zabraňovalo různými antikoncepčními praktikami, nejčastěji coitus interruptus. Ale přes veškerou snahu měli tyto antikoncepční praktiky vysoké procento neúspěšnosti. Proto nebyly ničím novým ani způsoby jak se nechtěného plodu zbavit potracením. „Běžným způsobem bylo nošení těžkých břemen, skákání, tlačení na břicho, koupání se v příliš horké vodě doprovázené pitím různých odvarů z bylin. Mnohé recepty se nepředávaly pouze ústně, ale nacházely se i přímo v lékařských knihách. Pochopitelně ovšem žádný z autorů nenapsal, že se jedná o vhodné abortivum. Bývaly skryté v návodech, jak obnovit menstruaci nebo vyhnat mrtvý plod či se u nich vyskytovala poznámka, že je přísně zakázáno užít je těhotnou ženou. I přes diskuze odkdy má dítě duši, byl plod jednoznačně nedotknutelný a přistiženou ženu nebo dotyčného, který jed připravil, stihl velmi přísný trest. Pokud se nevíтанé dítě i přes všechno úsilí přeci jen narodilo, stávalo se, že je žena, pokud se jí dařilo těhotenství po celou dobu skrýt, tajně zavraždila.“²¹

Ctnosti, kterých si buržoazie velmi vážila, byly podle Lenderové, důstojnost, zdrženlivost, střídmost a šetrnost. Takovéto protestantské hodnoty byly spojené s ochodem a podnikáním a důležité pro rozvoj kapitalismu.²²

Pokrytectví měšťanstva maskuje, že se někdo neřídí psanými či nepsanými morálními pravidly přijímanými společností. Ukažme si to na příkladu paní Dulské. Ta by neměla ubytovat u sebe v domě prostitutku, jelikož si vydělává peníze

---

²⁰Ptáčková, K., Lenderová, M. a Stráníková, J.: *Dějiny žen aneb Evropská žena od středověku do 20. století v zasetí historiografie*. S. 268.

²¹Tamtéž, s. 276.

²²Lenderová, M.: „*Od početí ke školní brašně*“. Východočeské muzeum v Pardubicích, Odborný seminář 29. – 30. května 2008. S. 161.

nedůstojným způsobem, ale paní Dulská od ní vybírá vyšší nájemné a vymlouvá se tím, že tyto peníze nepoužívá pro vlastní potřeby, ale na zaplacení daní.

- „Dulská: Vyjadřuj se slušně, buď tak hodnej. Pořád myslíš, že jsi ve společnosti lehkých holek.
- Zbyško: Společnost jako společnost. A vůbec, proč, mami, ohruješ nos nad lehkýma holkama? Nebydlí jedna dokonce u nás v baráku? Té z prvního patra jsi to sama pronajala.
- Dulská: /důstojně/ Ale já se s ní nezdravím.
- Zbyško: Ale feňárky za činži od ní bereš ani nemrkneš.
- Dulská: Promiň, ale ty peníze neberu ro sebe.
- Zbyško: A co s nima děláš?
- Dulská: /majestátně/ Platím z nich daně.²³

Jeden z největších myslitelů 20. století německý Erich Fromm popisuje maloměšťáky asi takto: „Jejich životní rozhled byl úzký, podezřívají a nenáviděli cizince, byli všeteční a záviděli svým známým, závist však racionalizovali jako mravní rozhořčení; jejich celý život byl založen na zásadě přehnané šetrnosti [...]“²⁴ Popisuje sice měšťáky, kteří se přidali k hitlerismu, ale stejně tak dobře, tento popis můžeme použít při popsání skupiny lidí, tedy oněch měšťáků, o které psala Gabriela Zapolská. Stejný popis můžeme použít třeba na paní Dulskou, která je esencí čistého měšťáctví. Paní Dulská se nezajímá o umění ani jiné obory, které rozvíjení rozhled. Taktéž je závistivá, což zakrývá tím, že své švagrové vyčítá, že rozhazuje peníze.

V 19. století, jak píše Kuklo a Kamecká, se objevila novinka, „...byla povinnost obracet se na specializované agentury k najímání čeledi. Ten, kdo chtěl přijmout někoho do služby, se obracel na oficiální zprostředkovatele uznané městskými úřady: bylo jich šest pro ženy a čtyři pro muže. K úloze zprostředkovatelů mimo jiné patřilo dohlížet na sloužící, vyhledávat osoby bez práce a dodávat jejich

---

²³ Zapolská, G.: *Morálka paní Dulské*. S. 13.

²⁴ Ossowská, M.: *Měšťanská morálka*. S. 72.

jmenné seznamy příslušným institucím.²⁵ Proto se paní Budovská v *Katce Karyatidě* obrací na zprostředkovatele. Ten by měl nezaměstnanou služebnou prověřit a doporučit ji novému zaměstnavateli. Služebná byla v této době posuzována podle její knížky, která byla něco jako vysvědčení. Pokaždé, kdy opustila místo, dostala od zaměstnavatele hodnocení, podle kterého se mohl rozhodovat nový zaměstnavatel, zda onu služebnou přijme.

---

²⁵ Historická demografie. Praha: Ústav československých a světových dějin ČSAV, [1967]- . ISSN 0323-0937. S. 128.

3. Život a dílo Gabriely Zapolské

Zapolská se jmenovala celým jménem Maria Gabriela Korwin-Piotrowska. Narodila se 30. března 1857 v Podhajcích u Łucku. Její otec byl maršálek volyňského původu.

Malá Maria (později Gabriela Zapolská) byla od dětství svázána s divadlem, jelikož její matka byla primabalerína Varšavské opery. Jako dítě byla poslána na internátní školu, jelikož se rodičům nelíbily její vztahy s poddanými.²⁶

Nesporně byla v tehdejší době neobvyklou ženou. Už jen proto, že se rozvedla a pak měla několik oficiálních milenců. Ale také proto, jakým způsobem tvořila a co psala. Že měla vůbec odvahu se postavit proti společnosti a začít psát o společenských lžích a o nemožnosti volného výběru v životě ženy. Zapolská dráždila svým nekompromisním životem, ve kterém otevřeně ukazovala nenávist měšťanstva a nafoukanost, ale také i nekompromisní tvorbou, v které odhalovala potupná témata, narušovala tabu, odkrývala odvrácenou stránku patriarchální kultury.²⁷

V roce 1876 se poprvé vdala. Vzala si poručíka carské gardy, ale již roku 1880 se rozešli a roku 1888 byli formálně rozvedeni. Oficiálním důvodem k rozvodu byla nespokojenost manžela s Mariiným věnem.

V roce 1879 se přihlásila do varšavského ochotnického divadla Towarzystwo Dobroczyńności, které tou dobou vedl spisovatel Marian Gawalewicz. Již roku 1881 s ním Zapolská čekala dceru. Kvůli strachu ze skandálu odcestovala do porodnice ve Vídni. Novorozeně krátce po porodu umřelo a Zapolská se čtyři měsíce vzpamatovala.²⁸

Poté se v roce 1881 přestěhovala do Krakova, kde začala psát do „*Gazety Krakowské*“. Ještě téhož roku oslavila svůj první debut s povídkou *Jeden dzień z życia róży*. Nedlouho na to začala používat pseudonym Gabriela Zapolská a od ledna roku 1882 vystupovala v krakovském divadle, následně od dubna 1883 ve Lvovském divadle a poté v letech 1885 – 1887 v poznaňském divadle.

---

²⁶ Bieniasz, J.: *Gabriela Zapolska*. S. 20 – 30.

²⁷ Historia literatury polskiej w dziesięciu tomach. Tom VII Młoda Polska, część druga, s. 127. Wydawnictwo SMS.

²⁸ Tamtéž, s. 397.

Byla jednou z prvních spisovatelek, která se literaturou (a divadlem) vydělávala na živobytí, které si musela obstarat sama. Ale také si to vybrala jako své poslání, protože v psaní viděla nástroj společenské osvěty, který se často v jejích rukou měnil na nástroj terapeutického šoku.²⁹

Dalším velkým triumfem bylo vydání *Malaszki* v „*Kurierze Lwowském*“ roku 1883. Nedlouho na to ji otiskl i varšavský „*Przegląd Tygodniowy*“. Zapolská později přepracovala *Malaszku* na drama, který byl uvedený roku 1886 v zahradním divadle ve Varšavě [teatr ogródkowy w Warszawie].³⁰

V díle provokuje smělostí tématu, erotickým a drastickým popisem smyslů. Vnesla sem vlastní zkušenosti a citové vzpoury, které nebyly zatížené vzděláním a intelektuálními možnostmi. Toto se nejčastěji projevuje v próze v osmdesátých i devadesátých letech 19. století a v divadle v první dekádě 20. století. Toto dílo vyvolalo rozruch. Kvůli provokujícím tématům se začala ozývat velká kritika. Byla dokonce obžalována z plagiátorství. Prý okopírovala *Zoly Nanu*.

Zapolské byla vyčítána intelektuální povrchnost, masová produkce, umělecké chyby a hlavně „přehrabování se v odpadkách“ a psaní „porodní literatury“. To píše i Danuta Knysz-Rudzka ve své knize *Od naturalizmu Zoli do prozy zespołu „przedmieście“*, uvádí zde, že její naturalistická tvorba byla založena na povrchním pozorování nezacházejícím do hloubky.³¹ Teprve v posledních letech díla, nejodvážnější polské autorky z doby více jak před sto lety, začínají probouzet pozitivní zájem badatelů, a především badatelek, které z nich zkouší vyčíst utajený zápis ženských zkušeností. Tvorba Zapolské stále ještě čeká na monografické zpracování, na poctivou analýzu i zbavenou předsudků.³²

Ona sama jasně formulovala svůj literární program. Chtěla vyobrazit svět takový jaký je, bez falešného obalu, v hrubém osvětlení pravdy a zároveň

---

²⁹ Historia literatury polskiej w dziesięciu tomach. Tom VII łoda Polska, część druga, s. 127. Wydawnictwo SMS.

³⁰ Tamtéž, s. 397.

³¹ Knysz-Rudzka, D.: *Od naturalizmu Zoli do prozy zespołu „przedmieście“*. S. 177.

³² Historia literatury polskiej w dziesięciu tomach. Tom VII łoda Polska, część druga, s. 127 - 128. Wydawnictwo SMS.

v naturalistickém podání. A kdy společenské rány se zablyští v celé své nahotě, hledat spásu v samotných příčinách ran.³³

Zapolská byla odsouzena jako následovnice Zoly, a proto od roku 1885 o sobě začala prohlašovat, že je naturalistka, která chce literaturou odhalovat pravdu života.

Naturalismus v Polsku neměl velkou skupinu příznivců a následovníků. Jak píše Janina Kulczycka-Saloni a Alina Nofer-Ładyka v knize *Literatura Polska okresu realizmu a naturalizmu*, k naturalismu se hlásili pouze autoři nižší úrovně.³⁴

Dílem vzniklým v rámci tohoto programu byla *Katka Kariatyda* [*Kaśka Kariatyda*], která vyšla v „*Przeglądu Tygodniowym*“ v letech 1885 – 1886, pak také svazek povídek *Akwarele* (1895) a román *Przedpiekle* z roku 1889.

V románu *Katka Kariatyda* je hlavní hrdinkou žena „čistá“, která je ovlivňována a kažena vlivem prostředí a to především městského prostředí. Jde tedy o střet zkaženého města a vesnické ženy, který bychom mohli přirovnat k střetu dvou subjektů v díle Władysława Reymonta *Ziemia obiecana* (1899).³⁵

Případ Katky, jako děvčete z vesnice přicházejícího do města, byl v této době nic neobvyklého, ba naopak. V druhé polovině 19. století města zažívala velký příliv přistěhovalců z vesnic.³⁶

Zapolská na román o Katce sbírala podklady přímo na místech, která se v příběhu objevují. Jako jsou dílny švadlen, továrna, nebo v nemocnici u lůžka umírající.

„Katka Olejarek, jednoduchý vesnický sirotek, která je ve službě ve městě, je postavená proti světu bez hodnoty: přinucená vlastní paní k lhaní, svedená domovníkem, odsouzená knězem kvůli nemanželskému dítěti, využitá pochybným umělcem jako sochařský model, zneuctěná studentem medicíny a podstoupila boží muka, jaké společnost dává opuštěným budoucím matkám, Katka „Kariatyda“ důstojně nese svůj kříž a zůstává vevnitř nevinná. Zapolska ve svém románu

---

³³ Historia literatury polskiej w dziesięciu tomach. Tom VII łoda Polska, część druga, s. 129. Wydawnictwo SMS.

³⁴ Kulczycka-Saloni, J. a Nofer-Ładyka, A.: *Literatura Polska okresu realizmu i naturalizmu*. S. 85.

³⁵ Poslední, P.: *Polské literární symboly*. S. 51 – 65.

³⁶ Kołodziejczyk, R.: *Studia nad dziejami burżuazji w Polsce*. S. 117 – 125.

poukazuje na řadu důležitých otázek, kulturou zahrnutých do tabu a mlčení, zajímají ji hlavně vztahy mezi ženami a muži, kteří ve všech rolích (muže, milence, umělce a učence) vystupují jako „páni a vládci“ ženského těla, ale zároveň nenesou žádnou odpovědnost za jeho užívání, protože když na to přijde, tak je těhotenství výlučně věc ženy.³⁷

Tělo ženy má u Zapolské svou historii. Historii vlastní zkušenosti, označený etapami, takovými jako: deflorace, mateřství, porod. Spisovatelka zdůrazňuje tyto momenty životopisem ženského těla, které tradiční romány odsouvaly z oblasti svého zájmu, zaměřující se hlavně na nevinné, ačkoliv uvedeným v umění svádění tělem panenským: klamným a vytvářejícím iluze.³⁸

Zapolská ukazuje temnou stránku společnosti a explicitně rozehrává drama „lidského zvířete“. Ukazuje drastické scény jako je znásilnění na dvorku, porod u anděličkářky Sznaglové, vyhození mrtvého novorozence na „smetiště“, umírání v nemocnici i část pitvy. Vše popisuje s naturalistickou přesností a tím se snaží šokovat.

Například v díle *Przedpiekle* z roku 1889 ukazuje život a výuku dívek v penzionátu. Namísto toho, aby dívky byly vychovávány a učené, je kazí. Brání svobodnému myšlení a místo připravování dívek na život dospělé ženy a matky u nich rozvíjí sexuální deviace. Zapolská uchopuje téma v literatuře doposud nevídané a to probuzení sexuálního instinktu u dívek a také ukazuje výchovnou instituci a učitele v ní, jako nemyslicí patologická monstra.³⁹

Zapolská se roku 1888 pokusila o sebevraždu. Tento pokus se jí naštěstí nepovedl, ale podnítil ji do odjezdu ze země. Na podzim roku 1889 odjela do Paříže. Tady žila pět let a studovala například u Talbota a Antoineta a vystupovala v Théâtre l'Oeuvre, ale bez úspěchu.

Svoje práce překládala do francouzštiny, do polštiny pak překládala pro varšavská státní divadla. Také dopisovala do polského tisku a byla prvním

---

³⁷ Historia literatury polskiej w dziesięciu tomach. Tom VII 10da Polska, część druga, s. 131. Wydawnictwo SMS.

³⁸ Kłosińska, K.: Ciało, pożądanie, ubranie. S. 88.

³⁹ Historia literatury polskiej w dziesięciu tomach. Tom VII 10da Polska, część druga, s. 132. Wydawnictwo SMS.

nadšencem v polské kritice Van Gogha. V Paříži napsala čtyřdílný román: *Szmat zycia, We krwi, Janka, Fin-de-siècle 'istka* a soubor povídek *Menażeria ludzka*.

Animalizace člověka tady slouží k odhalení brutálních a odvrácených stran lidské povahy a bytí, nebo k ukázání obrazu městské džungle, ve které vše válka o přežití.⁴⁰

Zapolská odvážně popisuje city samotné ženy, která začíná pociťovat nenávist k vlastnímu dítěti, jelikož ji ukazuje její poklesek.

V roce 1895 se vrátila do Varšavy a v roce 1897 dostala místo v krakovském divadle, které vedl Tadeusz Pawlikowski. Ten dal Zapolské podnět, aby napsala drama *Tamten* a tak se také roku 1898 stalo. Drama napsala pod pseudonymem Józef Maskoff, pod kterým tvořila všechna vlastenecká díla. Drama *Tamten* bylo obrovským úspěchem. O rok později napsala drama se socialistickou tematikou, *Sybir a W Dąbrowie Górniczej*.

Zapolská definitivně odchází od divadla poté, co ji Pawlikowski neprodlouží angažmá. Zakládá v Krakově vlastní dramatickou školu, kterou transformuje v nezávislou scénu. Se školou Zapolské pomáhal Stanisław Janowski, který se stal jejím partnerem. Svou tvorbou se nadále snažila reagovat na rozmanité patologické jevy života.

V díle *Tresowane dusze* z roku 1902 ostře kritizuje novináře. V letech 1902 – 1903 napsala několik modernistických děl, které nebyly tolik ceněné, např. *Mężczyzna, Nieporozumienie, Jak tęcza, A gdy w głębi duszy wnikiemy*.

V roce 1907 bylo velmi populární kočovné divadlo Gabriely Zapolské [Objazdowy Teatr Gabrieli Zapolskiej]⁴¹.

V této době Zapolská napsala také svá neznámější díla. V roce 1904 román *Sezonowa miłość*, 1907 jeho pokračování *Córka Tuški*, v roce 1906 drama *Moralność pani Dulskiej*, 1908 drama *Skiz*, a v roce 1910 drama *Panna Maliczewska*.⁴²

---

⁴⁰ Historia literatury polskiej w dziesięciu tomach. Tom VII łoda Polska, część druga, s. 133.

Wydawnictwo SMS

⁴¹ Tamtéž, s. 399.

⁴² Tamtéž.

Rurawski o dramatu *Morálka paní Dulské* píše: „Umělecké hodnoty dramatu, jeho kompozice, situační i slovní humor, jednoduchost dialogů, schopnost charakterizování postavy přes jejich projev nebo gesta (Dulski), všechno již několikrát prodiskutováno. Nemá více potřebu opakovat těchto rozsudků a hodnocení. Je známo, že dílo mělo dvě varianty: první Lvovskou, druhou (divadelní vyhotovení) krakovskou, odtud jednou Felicijan jde na procházku na Wysoki Zamek, a někdy jindy na Kopec Kościuszki. V míře uplynulých let z díla vyvanula tragédie, zůstala pouze fraška, zůstalo znamenité, mistrné zevšeobecnění měšťanských rysů. Samozřejmě, dílo Zapolské nám nenahradí současné odhalování pokrytectví, přetvářky a vnitřní falše. Obecné rysy druhu zůstaly nezměněné. Ale oblast působení dulszczyzny se značně rozšířila. Změnily se způsoby působení.“⁴³

Zmíněný pojem dulszczyzna označuje maloměšťanstvo, které se řídí dvoují morálkou, jinou pro sebe a jinou pro posouzení ostatních.

Po těchto velmi plodných letech přichází útlum, ale přesto ještě vydává romány pojednávající o pohlavních chorobách a prostituci, *O czym się nawet myśleć nie chce* (1912 – 1913), *Kobieta bez skazy* (1913).

Poslední roky Zapolská žila ve své vile ve Lvově, kde zůstala sama a nemocná. Zemřela 17 ledna 1921. Pohřeb se konal na Łyczakowském hřbitově, kde se sešla na obřad jen hrstka nejbližších přátel.

Gabriela Zapolská velmi často – na co se obecně zapomíná – jako první přijala do své tvorby jisté témata, a to ne jen ze sféry „témat zakázaných“, takových jako nespoutaná síla sexuálního pudu (*Małazka*), nemanželské dítě a provoz „hospice“ novorozeňat (*Kaśka Kariatyda*), patologická výchova dívek v penzionátech (*Przedpiekle*), alkoholismus (*We krwi*), skrytá i očividná prostituce (*Panna Maliczewska*, *O czym się nie mówi*), pohlavní choroby (*O czym się nawet myśleć nie chce*), lži a zrada v manželství (*Żabusia*, *Sezonowa miłość*, *Ich czworo*, *Skiz*, *Kobieta bez skazy*). Vytvořila též pravzor židovského (melo)dramatu

---

⁴³ Rurawski, J.: Gabriela Zapolska. S. 351.

(*Małka Szwarcenkopf, Jojne Firulkes*), uveda na scénu vlasteneckou tématiku (*Tamten*) a stávkující horníky (*W Dąbrowie Górniczej*).⁴⁴

---

⁴⁴ Historia literatury polskiej w dziesięciu tomach. Tom VII łoda Polska, część druga, s. 128. Wydawnictwo SMS.

4. Obraz měšťanstva v tvorbě Gabriely Zapolské

Tvorba Gabriely Zapolské je velmi rozsáhlá, obsahuje bezmála dvacet pět děl. Pokud se soustředíme na díla, která jsou přeložená do češtiny, abychom na nich ukázali hlavní myšlenky, které chce Zapolská předat svým čtenářům, určitě nemůžeme zapomenout na dva nejznámější tituly: *Katka Karyatida*⁴⁵ (*Kaśka Karyatida*, 1888) a *Morálka paní Dulské*⁴⁶ (*Moralność pani Dulskiej*, 1907). Ale ani další dva tituly, *Sezonní láska*⁴⁷ (*Sezonowa miłość*, 1904) a *Bílý hyacint*⁴⁸ (*Córka Tuśki*, 1907), které zajímavě popisují problematiku měšťanské společnosti a života ze začátku 20. století, bychom neměli opominout.

Nejdříve bych ráda představila jednotlivá díla autorky, jejichž rozbořem se budu zabývat na dalších stránkách své práce.

4.1. Katka Karyatida

Již v předmluvě Zapolská poukazuje na problém, který se vyskytuje ve většině jejích děl, citátem „Ctnost se pravdy neleká!“⁴⁹ (Ignacy Krasicki) a své dílo přirovnává k slavnému dílu Émila Zoly *Nana*. Tím ospravedlňuje svou troufalost, že popisuje nezaobaleně všechny problémy, které Katku potkaly.

S Katkou se seznamujeme v době, kdy byla vyhozena ze svého původního zaměstnání, kde pracovala jako služka u židovské rodiny. Byla zmatená, jelikož nevěděla, kvůli čemu byla propuštěná. Do služební knížky, která děvčeti rozhodovala o budoucnosti a místě, kam bude moci nastoupit do služby, nedostala obzvláště dobré vysvědčení. A proto ji dovedl zřízenec ze zprostředkovatelny k Budowským. Katka se nejprve setkává s paní Julií, která je popisována jako chudokrevná znuděná žena úředníka ze střední maloměstské vrstvy.

Katka od odchodu z předchozí služby bydlela u své dlouholeté přítelkyně Růži, u které se necítila dobře. Její přítelkyně totiž bydlela „na psí knížku“ s ženatým

---

⁴⁵ ZAPOLSKA, G. (1961). *Katka Karyatida*. (V. Zapletalová, Překl.) Praha: Klub čtenářů.

⁴⁶ ZAPOLSKA, G. (1971). *Morálka paní Dulské*. (J. Simonides, Překl.) Praha: Dilia.

⁴⁷ ZAPOLSKA, G. (1973). *Sezonní láska*. (H. Stachová, Překl.) Praha: Svoboda.

⁴⁸ ZAPOLSKA, G. (1974). *Bílý hyacint*. (H. Stachová, Překl.) Praha: Svoboda.

⁴⁹ ZAPOLSKA, G. (1961). *Katka Karyatida*. S. 7.

mužem Felixem, a proto doufala, že paní Budovská ji přijme a tím jí umožní se odstěhovat od páru, jehož soužití neschvaluje.

Katku ihned přijala hlavně pro její urostlou mohutnou postavu, která slibovala velkou sílu při tahání vody, praní, vaření a drhnutí podlahy. Ale také pro jednoduchost, která se jí zračí ve tváři. Při stěhování do nového domu se Katka setká s domovníkem Janem, na kterého velmi zapůsobila svou vysokou postavou, ale přitom jemnou a mírnou povahou. Jan na Katku také udělal dojem, což si uvědomuje s odstupem času.

Vzápětí po příchodu do nové služby se setkává s panem Budovským. Malým, zlým úředníkem, který s úzkostlivostí střeží každý výdaj za domácnost. Přednese Katce všechny pravidla a podmínky, u kterých se projevuje neuvěřitelná hamiznost a vykořisťování chudé služby. Té za její nešikovnost a nemotornost strhne každý měsíc částku za věci, které v domácnosti rozbila. Také jí diktuje, kolik polínek smí použít na zátop a každý den kdy má jít na nákup, dostane přesný seznam věcí, které má koupit a to i s hmotností.

Za Katkou přichází i paní Julie, ta Katce nejdříve navrhuje, že by mohli na nákupech ušetřit tak zvané košíkovně. Katka ale neví, co to je. Dostává se jí vysvětlení, že ušetří peníz, koupí-li potraviny o menší váze než má poručeno od pána. Tím jí zbyde vždy něco málo, co si s Julií rozdělí, a tak malý úbytek na váze pán nepozná. Takový návrh se Katce samozřejmě nelíbí. Julie je ale rozhodnutá, že košíkovně bude. Katce dává ultimátum, že její přání splní, jinak si Julie najde jinou služku, která to pro ni ochotně udělá. To Katce nedává na vybranou, znovu o práci přijít nemůže, a proto souhlasí. Než Julie odejde z kuchyňky, podává Katce dopis a říká, že ho má pánovi předat po večeři, jakože právě přišel. V dopise je napsáno, že se Julie má okamžitě dostavit za nemocnou matkou. Od toho si pan Budovský slibuje brzkou smrt tchýně, po které chce dědit, jelikož jeho manželka nedostala očekávané věno. Ovšem pravda o dopise je jiná, tento dopis slouží pouze jako zástěrka pro Juliiny schůzky s milencem, mladým umělcem, který vyhledává pouze krátkodobé lásky znuděných měšťanek.

Přátelství Katky a domovníka Jana se začíná měnit, Jan Katku navštěvuje častěji u Budovských, což ale nerad vidí pán domu a proto Jana vykáže. Pro Jana je čekání na Katku dlouhé a její zmínka o tom, že by se chtěla vdát je odpuzující. Jejich

vztah nabere spád, když Janovi prozradí služka od sousedů, že Katka se vídá s jiným. Proto sleduje Katku až ke kočáru, kde předává dopis od paní Julie mladému umělci. Jan nečeká na vysvětlení a hned po příchodu Katky do domu jí odmítá a ignoruje. Vzápětí pan Budovský posílá Katku za svou paní k její matce, kterou paní Julie používala jako výmluvu pro své schůzky s umělcem. Katka ale bohužel vůbec netuší, kde matka Julie bydlí, proto bloudí po městě. Chodit v noci sama by žena neměla riskovat, jinak se jí může stát, že bude zatčena za prostituci, proto se Katka vrací. Chvilí čeká v průchodu, aby pán nepoznal, že svou paní nenalezla.

V průchodu jí potkává Jan a zasype ji urážkami a ranami, pod kterými se Katka psychicky zhroutí. Bojí se, je vyřízená a nezbývá jí síl, aby se bránila před chtíčem Jana. Z donucení s ním stráví noc. Jan ji ve slabé chvílce dá slib, že si ji vezme, ale nemyslí to vážně. Chtěl pouze tu jednu noc a chtěl ji získat stůj co stůj.

Po tom, co ji Jan získal, o ní ztrácí zájem. Do již umírajícího vztahu se připlete Katčina přítelkyně Růža, která pro svého partnera Felixe ukradla peníze z pokladny v bývalé práci, aby s ní i nadále žil. Felix ovšem Růžu jen využíval, poskytovala mu ubytování, živila ho a on jen byl doma a kouřil viržinky. Felix ovšem již o Růžu neměl zájem, byla unavená stálou prací v mlékárně a nenosila už domů tolik peněz jako dříve, proto jí fyzicky napadl a vyhnal z jejího bytu. Katka svou kamarádku ubytovala na půdě, kam jí nosila jídlo, oblečení a zde jí taky ukrývala před policií, která jí hledala.

Poté co Katka zjistila, že je těhotná a že Jan dochází za Růžou na půdu v naději, že se Růža stane jeho další milenkou, se psychicky zhroutí a napadne Růžu. Jan zavolal policii, aby dívky od sebe odtrhli, a nebohou Katku odvádějí policisté na stanici, kde jí zavřou na několik dní, jelikož nechce vypovědět, co jí k takovému jednání vedlo.

Po takovém incidentu se Katka již nemůže vrátit k Budovským a nemůže ani do jiné služby. Byla zavřená a má špatné vysvědčení, proto par měsíců pracuje v prádelně, ale její pokročilý stav těhotenství jí nadále nedovoluje tak těžkou práci, a tak se ocitla znovu bez práce.

Dřívější sokyně a bývalá milenka Jana onemocněla smrtelnou nemocí. Když viděla, jak s Katkou všichni zacházejí, domluvila jí schůzku s porodní bábou. To

Katku přivedlo k Němce, která se starala o takové slečny, jako je ona. Ovšem Katka o takových ženách nic nevěděla.

Frau Sznaglowá byla porodní bába a anděličkářka. Přijímala u sebe svobodné těhotné slečny, které se bojí skandálu. Některým dávala bylinky nebo kapky, aby tyto slečny v tichosti potratily a tím se vyhnuly nemanželskému dítěti. Ale jiné, jako byla například houževnatá Katka, si vzala k sobě. Dokud neporodily, měly u ní ubytování a stravu, poté jí její pomoc oplatily odpracováním dluhu jako nájemné kojné.

V době těhotenství jí Frau podává různé odvary z bylinek, nutí jí jíst, ale Katka stále chřadne. To se Frau nelíbí. Katka po porodu musí být vitální a musí být schopná kojit, aby se jí vyplatila.

Katka těsně před porodem potkává Jana na dvorku Frau Sznaglowé. Jan tudy procházel celý veselý s kamarády. Šli někam za zábavou. Katka mu poví, že s ním čeká dítě. Ale Jan se k ní nehlásí a odmítne dítě se slovy, že není jeho.

Katčin porod byl velmi komplikovaný, který zapříčinil pád ze škarpy. Byla velmi zesláblá a neměla dost síly na přirozený porod. Nakonec se Katce podařilo porodit holčičku, ale kvůli bylinným odvarům Frau Sznaglowé, ji porodila mrtvou. To Katkou velmi otřásl a z porodu nezotavovala. Frau Szchnaglowá novorozeně okamžitě po porodu dala zahodit v Hlinišťích nedaleko domu.

Tou dobou porodní bábu hledala policie. Její profese anděličkářky byla nelegální. Proto Katku posílá z domu. Vysílená Katka padla policistům rovnou k nohám. Policie ve stejné chvíli nalézá mrtvolku novorozence.

Katčin osud končí v nemocnici, kde dlouho umírá na následky porodu a kde se stane její mrtvé tělo nástrojem pro výuku mladých doktorů.

4.2. Morálka paní Dulské

Za nejznámější dramatické dílo Gabriely Zapolské můžeme jistě pokládat *Morálku paní Dulské*, které bylo v roce v roce 1930 zfilmováno v Polsku (režie: Bolesław Newolin) a 1958 zfilmováno v Československu (režie: Jiří Krejčík). Tato komedie o třech dějstvích je zasazena do dob Młode Polski (1891–1918) ve městě

Lvově (Rakousko-Uherský zábor), což můžeme usoudit podle „vycházek“ pana Dulského. Celý děj se odehrává v salónu měšťanské rodiny.

Hlavní postava a hlava rodiny je paní Dulská, majitelka činžovního domu. Má dvě dcerky Melu a Hešu. Syna Zbyška, který je častý návštěvník nočních kaváren. Pan Dulský je nemluvný úředník, který plní každý rozkaz své manželky a často odchází do cukrárny. Další postavou dramatu je paní Juliaševičová (rozená Dulská), která paní Dulskou oslovuje „tetinko“.

Na začátku prvního dějství se dozvídáme, jak salón vypadá (koberce, luxusní nábytek, obrazy na stěnách) a že paní Dulská vstupuje na scénu v úboru na spaní v „bílém nočním kabátku pochybné čistoty a v krátké, na břicho roztrhané, háčkované spodničce“.

Paní Dulská přichází za služkou Hankou do kuchyně a přikazuje jí, aby zatopila, když vidí, že Hanka používá více louček než se jí zdá potřebné, raději si to udělá sama. Hanka bojácně dává výpověď, jelikož jí mladý pán (Zbyško) obtěžuje. O tom ale Dulská nechce nic slyšet, jelikož za Hanku zaplatila v poptavárně. Posílá raději Hanku, aby šla vzbudit Hešu a Melu. Děvčata přicházejí do kuchyně k vyhřátým kamnům a chtějí se ohřát, ale matka je posílá se obléknout, Hešu pak utřít prach a Melu cvičit na piano. Jak matka odchází vzbudit pana Dulského, který musí do kanceláře, děvčata za zády matky utíkají ke kamnům a baví se. Melu by zajímalo, jak je možné, že děti jsou buď po mamince, nebo po tatínkovi. Heša se ptá Meli, jestli ona ví jaký je tatínek, když slova nepromluví. A poté se jí chlubí, že ona ví jak je možné, že děti jsou po jednom z rodičů, pověděla jí to totiž kuchařka. Ta jí to řekla, protože paní Dulská s tetou Juliaševičovou šly do divadla a děvčata sebou vzít nechtěly, jelikož hra byla podle nich nemorální. Mela je na sestru rozzlobená, že se kuchařky na takové věci ptala, ona nechce nic vědět o tom, jak doopravdy funguje svět.

Paní Dulská se po návratu z ložnice shání po synovi, ten přichází záhy z noční kavárny. Zelený, unavený a shání kávu. Na matčiny dotazy neodpovídá. Matka ovšem ví, že byl za slečnami a promlouvá mu do duše. Zbyško si stěžuje matce, že je doma nuda, že za nimi nechodí žádní hosté a tím nemůže doma vyjádřit jakoukoli myšlenku. Přirovnává domov k hřbitovu. Paní Dulská synovi vysvětluje, že na

hoštění návštěv nemá peníze a nemá čas na myšlenky, jako má on. Zbyško se vytrácí do svého pokoje, aby mohl dospat noční výlet.

Za majitelkou činžovního domu, paní Dulskou, přichází Nájemnice, kterou chce Dulská vystěhovat, jelikož její byt prý potřebuje pro své příbuzné. Nájemnice se nechce dát jen tak vystrnadit z domu. Ví, že žádní příbuzní se do domu stěhovat nemají, jelikož majitelka vyvěsila na dům, že pronajme byt. Proto zkouší působit majitelce na city a říká, že by bylo od ní kruté chtít, aby se takhle na zimu stěhovali. Jenže paní Dulská se nenechá obměkčit. Nájemnice ztropila scénu, která vrhá stín na majitelku domu a zavdává vzniku pomluv. Pravdivý důvod výpovědi nájmu byl ten, že pro Nájemnici musela přijet záchranná služba, poté co se Nájemnice pokusila otrávit sirkami, jelikož její manžel se zapomněl s její služkou. Dulská je z faktu, že o jejím domě si lidé povídají, že se tam „nějaká žárlivka“ pokusila otrávit sirkami, velmi rozhořčená. Kdyby se jí to aspoň povedlo, smrt by lidi umlčela. Nájemnice od majitelky odchází rozhořčená a uražená a poslední větou kárá Dulskou, že jí vyhání, ale že v domě nechává žít lehkou holku.

Za Dulskou přichází Juliaševičová zrovna ve chvíli, kdy vykazuje Nájemnici z domu. A snaží se na tetince vyžádat její byt. To se Dulské nelíbí, jelikož se bojí, že jí nebudou platit, když si žijí tak nad poměry, stále někoho hostí.

Dulská se Juliaševičové omluví a jde se převlíknout. Hned jak zajde do pokoje, vychází Zbyško a začíná rozpravu o měšťáctví. Nechce být měšťákem, ale lidé se tak rodí a nikdy se toho už nezbaví. Pak Juliaševičovou obejme, což uvidí Hanka a zatváří se uraženě. Juliaševičová Zbyškovi radí, ať Hanku nechá být, že mu bude dělat žárlivé scény.

Poté co se Dulská vrátí, Zbyško jde zase spát a tak má klid na rozpravu o zvyšování nájemného. Juliaševičová radí i Dulské, aby se Hanky co nejdříve zbavila, jinak můžou nastat potíže.

Druhé dějství začíná, když pan Dulský se prochází po pokoji. Dcerka se ho ptá, jestli jde na vycházku a jestli jde na Wysoki Zamek (oblíbené místo pro výlety ve Lvově). Pan Dulský odpovídá pouze neurčitým zabručením. Paní Dulská nabádá manžela, ať nezastavuje, že ty procházky jsou pro jeho zdraví prospěšné.

Děvčata i matka se chystají do tanečních. Mela se ovšem necítí dobře, proto zůstává doma a jde si povídat se Zbyškem, kterého toho dne přistihla se tisknout k Hance. A snaží se bratrovi říct, že ví o jeho lásce a že mu pomůže.

Hanka celá nesvá přichází za Zbyškem a oznamuje mu, že je těhotná. Vzápětí přichází Juliaševičová a dozvídá se tu novinu od Měli (která ale nechápe smysl informace, jež tetičce předává), slibuje jí, že se o to postará.

Dulská s Hešou se vracejí z tanečních. Paní Dulská je rozčilená, jelikož koupila Heše dětský lístek na tramvaj a řekla jí, ať se shrbí, aby vypadala jako dítě, ale ona se ještě více narovнала a chytil je průvodčí.

Paní Dulská vyčítá Juliaševičový, že je na venek nemorální, že moc chodí venku a že si nechala odbarvit vlasy na rudo. To Juliaševičovou dopálilo a řekla jí, že je její služka těhotná s jejím synem. Dulská neváhá a vyhazuje Hanku. Juliaševičová se na ní osočí, že před tím vztahem zavírala oči před tak nemorální věcí a že tím chtěla Zbyška udržet doma. Zbyško se rozhodne, že si Hanku vezme. Což ale nehodlá připustit Dulská, aby měla za snachu služku.

Ve třetím dějství přejímá hlavní úlohu Juliaševičová a vymlouvá Zbyškovi jeho nápad se sňatkem. Zbyško je pohodlný a nechce celý život prožít v chudobě a starat se o ženu a dítě. Proto si zavolají kmotru Hanky, aby zjistili něco, co jim pomůže Hanku odbýt. Kmotra Hance vymůže úplatek za to, že si ji Zbyško nevezme a že už po nich nic nebude chtít. Hanka si od Dulské vezme tisíc zlatých a při odchodu Hanky se dozvídáme, že by si Zbyška stejně nechtěla vzít.

4.3. Sezónní láska

V knize *Sezónní láska* se již nesetkáváme s tak tragickým příběhem jako v *Katce Karyatidě*. S hlavní hrdinkou Tuškou a její dcerou Pitou se vydáme na léto do Zakopaného. Vyhlášeného střediska ozdravných pobytů.

Z kraje knihy nám Tuščina úvaha dává nahlédnout do rodinných poměrů Žebrowských. Pan Žebrowski je úředník, který živí celou rodinu, manželku Tušku, dceru Pitu a dva syny. Jejich byt ve Varšavě není nijak honosný, ale ukazuje na střední měšťanskou rodinu. S přehnanou úzkostí dbají o palmu, které se stává vděčným tématem manželů v dopisech.

Rodinná atmosféra je velmi chladná, žádné projevování citů a žádné mluvení o citech. Každý z rodiny je dobře vychován, každý se chová velmi korektně, ale nikdo není srdečný. Svě pravé já, svoje pocity, drží pevně sešněrované ve svém nitru.

Na doktorovu radu se Tuška s Pitou vydávají do Zakopaného obklopeného krásnou přírodou Tater se štítem Giewontem. Pronajmou si pokojík u paní Obidowské, ale po pár dnech se začínají nudit. Vyráží proto do divadla, kde si za ně sedne trojice lidí. Elegantní muž doprovází dvě dámy v nádherných róbách a s dokonalými účesy. Mladý elegán obdivuje Pitinu krásnou zlatavou barvu vlasů a hodí jí do klína růži. To na Tušku udělá dojem. Po divadle se odebírají do kavárny. Na terásce opět potkávají trojici z divadla a dozvídají se, že elegán je herec a bydlí naproti v pokoji u paní Obidowské.

Při jedné procházce si Tuška všimla, že protější vilu obývá zámožná dáma s třemi dcerkami. Paní Warchlakowská si pronajímá celou vilu a každý den sedí na terase a její dcerky si hrají na trávníku s míčem. To se Tušce zdá nepředstavitelné, aby mladé dámy takhle skotačily, ale zájem spřátelit se s bohatou dámou jí láká. Pronajímá si další pokoj v době a terasu a využívá situace, kdy děvčátka paní Warchlakowské hodí míč na terasu Tušky. Ta vezme Pitu a jdou za sousedkou. Když se obě dámy a jejich dcery setkají, přeměří se zrakem a odhadují jedna druhou. Mezi dámami se začínají rozvíjet styky.

Paní Warchlakowská je „povolaná“ hospodyně a proto Tušce radí, co a jak má doma dělat, jelikož má zvláštní dar vládnout lidem. Když se dostaly na téma manželů, paní Warchlakowská líčila svého manžela jako pana radu, který v Krakově něco znamená. Tuška vycítila, že jí nemůže říci pravdu o jejím manželovi, protože by vypadal uboze a proto ho trochu přikrášluje. Tuška často posílá Pitu si hrát se slečnami Warchlakowskými. Jednoho dne ji přivede po chvíli zpět na terasu herec Porzycký a říká Tušce jak škaredě s ní slečinky jednaly a že o nich říkaly mnoho ošklivého. Této situace využil, aby se představil a navázal s Tuškou kontakt. Porzycký daruje Pitě bonboniéru, ale Tuška jí zdvořile odmítá, jelikož se to nehodí. V tu chvíli za ní přichází paní Warchlakowská, přistihne, jak se Tuška baví s hercem, což Warchlakowská považuje pod svou úroveň, proto se omlouvá a odchází.

V noci všechny obyvatele chalupy probudí křik, proto Tuška vyjde ven a rozhlíží se, co to bylo a vidí herce, který taky vyšel. Zjišťují, že to byla hádka mezi

Obidowskou a jejím manželem, který se opilý vrátil z hor, ale ona ho nechce pustit domu. Porzycký využívá, že je s Tuškou venku sám a snaží se si s ní povídat a pozdržet jí venku, ale Tuška je nejistá. Ví, že by se měla vrátit. Zůstává jen na chvíli a poslouchá co jí o sobě Porzycký vypráví.

Následující dny se Tuška paní Warchlakowské vyhýbá, jednak kvůli tomu, že konfrontace by jí byla velmi nepříjemná a jednak proto, že se bála, co by řekla Warchlakowská na její přátelství s hercem.

Od té noci kdy se setkali před chalupou, spolu Tuška s Porzyckým tráví více času. On se jí snaží předělat. Myslí si o ní, že je umělá, chladná, zbytečně spoutaná pravidly a konvencemi a neumí žít. A to samé dělá ze své dcery. Chtěl by, aby se do něj Tuška zamilovala, jelikož on nedokáže žít bez lásky. Povede se mu svým šarmem přemluvit Tušku k návštěvě cukrárny, kde potkávají ostatní herce a Tuška má možnost poznat lidi, kteří se nebojí dávat najevo city, být ve středu pozornosti, a také Porzyckého bývalou milenkou Šnapsu.

Tuška se začíná pomalu měnit. Pomáhají k tomu dlouhé rozhovory s hercem a to že se mu chce líbit, proto si objednává nové černé šaty, jež herec tak vychvaloval. Po dlouhém přemlouvání svolí k výletu k Mořskému oku. Ale ještě před tím než odjedou na výlet, navštěvuje Porzyckého Šnapsa. Tuška velmi žárlí, proto pošle manželovi dopis, že se každým dnem vrátí, prostředím jí ani Pitě nesvědčí, jelikož trpí nudou a nemají dostatek financí, aby se řádně léčily.

Na výletě se Tuška i Pita mění, konečně vnímají krásu květin a přírody a více se usmívají. Porzycký Tušku přemluví, aby zůstali přes noc, a ráno jí ukáže východ slunce. Tuška souhlasí a zůstávají, ráno za ní přijde Porzycký. Pita by ráda šla s nimi, ale Tuška jí to zakáže, že by se nasydla. Východ slunce byl pro Tušku magický okamžik. Od té doby byla veselejší, zato Pita byla čím dál tím víc smutnější a uzavřenější. Viděla, že začíná být navíc.

Po návratu z výletu měl herec návštěvu. Přijela za ním jeho matka. Elegantní milá dáma, kterou přivedl za Tuškou na terasu a seznámil je. Pita si paní Porzyckou hned zamilovala. Když odešla její matka i Porzycký do chalupy, přitáhla si paní Porzycká Pitu k sobě a promluvila jí do duše, že by měla mamince ukazovat více své

lásky a že by měla být veselá. Pita jí odpovídá, že maminka takové projevy lásky nechce.

Paní Porzycká je velmi všímavá a citlivá žena, díky tomu si všímá, že mezi Tuškou a jejím synem narůstají vzájemné city. Promlouvá synu do duše, že by Tušku měl nechat, jelikož je vdaná a má děti. Tušku nabádá, aby jela s ní, když se chystá domů. Ale Tušce se nechce opustit Porzyckého, který ji ukázal, jak osvěžující je do někoho být zamilován. Proto se vymlouvá, že čeká dopis od manžela, ten opravdu přichází. Manžel Tušku nabádá, aby se s Pitou ještě léčily, a posílá jim více peněz, které si vypůjčil. Všichni vyprovodí paní Porzyckou na nádraží. Od té doby je Pita velmi smutná, vůbec nemluví a straní se matce i herci, kterého měla tak ráda. Má pocit, že překáží a že je navíc, chybí jí srdečná paní Porzycká. Herec se u nich v pokoji zdržuje čím dál tím více. Zahrnuje je dárky a laskominami.

Jendou přijde Porzycký za Tuškou velmi rozmrzelý a svěřuje se, že musí hrát v jedné hře, jelikož se nechal přemluvit a bude s ním hrát Šnapsa. To Tušku velmi rozčílí a řekne mu, že nechce, aby s ní hrál. To Porzyckému vnukne výtečný nápad, že Tuška bude hrát místo Šnapsy. Tuška přijímá, ač z toho nemá dobrý pocit. Začínají zkoušet a při jedné zkoušce v divadle je navštěvují ostatní herci. Šnapsa začne Tušce radit, jak hrát. To nejprve Tuška snaší velmi špatně a po zkoušce hned odjíždí za Pitou, kterou bolí v krku. Ale již další zkoušku u Tušky v pokoji začíná pocíťovat mírné sympatie k té ženě, která je k ní velmi milá.

Představení se povede, Tuška má velký úspěch. Šnapsa jí velmi pomohla s hraním, líčením i jí půjčila róbu na bál. A to vše je sblížilo. Po vystoupení u Šnapsy v pokoji, kde se Tuška měla převlíknout, se začaly bavit o Porzyckém. Šnapsa Tušce vypověděla tragický příběh jejich lásky, který trval jednu sezónu a o jejich dceři, která v deseti letech zemřela.

Na výletě kam se vydali všichni tři, Tuška, Pita a Porzycký, je potkala nemilá situace. V krásné panenské přírodě nacházejí mrtvolu. Je to muž jedné mladé dámy. Byl zabit milencem oné dámy. Tuto tragédii používá Tuška, aby si mohla rýpnout do gazdiny. Také doma drží svého mladého muže, aby ji neběhal za svou milenkou. Tuška nechce nijak na gazdinu zapůsobit, aby se jí nestalo to stejné jako muži, kterého našli mezi kapradím, pouze chce někoho potrápit, když ona sama se trápí.

Sžirají ji myšlenky o konci pobytu z Zakopaném a návratu domů. Chce utéct s Porzyckým, ale nevím jak to udělat. Je přeci vdaná žena a má děti.

Tuška se rozhodla. Opustí manžela. Stane se partnerkou Porzyckého a nezávislou ženou. Půjde k divadlu a na svoje a Pitino živobyti si vydělá hraním. Ano Pitu si vezme s sebou, přesně tak, jak ji radila Šnapsa. Ale diví se, že když to říká Porzyckému, není z jejího nápadu stát se herečkou vůbec nadšen. Přisuzuje to tomu, že na ni žárlí.

Do Zakopaného přijíždí Tuščin manžel. Tuška se obává, že již ví o jejich citech k herci a obává se, že přijel, aby ji odvedl domů. Ale pan Žebrowský nic netuší a když k němu přichází rozesmátý a přátelský Porzycký hned si padnou do oka. Velmi mile si vyprávějí a právě to Tušku nejvíce dopaluje. Byl to přeci Porzycký, který jí odnaučoval falše a zastírání citů. Tak jak to, že nyní sedí s jejím manželem na terase a živě se baví. Má přeci žárlit a manželovi se vyhýbat.

Druhý den Tuška zjišťuje, co bylo tématem živé diskuze manžela a Porzyckého. Byl to jejich společný výlet do hor. Oba muži vyšli na túru brzy ráno, když ještě s Pitou spala. Manžel ji nechal na stole lísteček, který pro Tušku byl rána do srdce. Nevěděla, co má dělat. Proto vzala dcerku a procházely se po Zakopaném. Obě zamyšlené a zasmušilé. Tuška rozhodnutá opustit svého manžela, najednou znejišťuje. Stále nad tím musí uvažovat.

Porzycký byl vitální statný muž, díky tomu mu horské túry nedělaly žádné problémy. Skákal z kamene na kámen a hvízdal si. Zato netrénovaný úředník, pan Žebrowský, byl celý bledý až nažloutlý, nedostávala se mu dechu a kameny přelézal po čtyřech. Porzycký po chvíli litovat, že ho vzal do hor. Začalo mu docházet, že je to manžel ženy, kterou nejspíš miluje a kterou chce mít jen pro sebe. Navíc mu začínal lézt na nervy tím, jak je ustrašený. Bojí se medvědů a loupežníků, no prostě všeho. Herec vytahuje revolver a napaňuje se s ním před úředníkem, ve chvíli kdy zjistí, že se úředník bojí i zbraní začne okolo sebe střílet.

Po střelbě a chvilce odpočinku se vydávají znovu na cestu, ale už se smráká, proto se herec rozhodne utábořit je pod skalním převisem. Zde přečkají noc a ráno sejdou dolů. Porzycký rozdělá, oheň pohostí Žebrowského a posilněný úředník se mu začne svěřovat. Povídá mu o své rodině. Jak musí vydělávat, aby měli na živobyti.

Jak se děsí každého výdaje. Jak si často musí půjčovat, aby mohl dětem koupit oblečení a boty, nebo knihy do školy. A pak ten Tuščin a Pitin ozdravný pobyt v Zakopaném. To vše ho trápí a ubíjí a on stále jen chřadne a sesychá pod tíhou starostí.

Porzycký ho se zájmem i opovržením poslouchá. Chce mít klid, ale nedá mu to. Vždyť Žebrowský mu vypráví o ženě, kterou si k sobě chce na vždy připoutat i s dcerou. To ho nutí k zamyšlení. Dokáže se o ní postarat aspoň tak, jako tenhle seschlý stařík. Dokáže s ní žít, když ví jak je žárlivá a on nestálý. Žebrowský konečně usnul a on má klid na rozmýšlení. K ránu dochází k závěru, že pro její dobro by neměl rozvracet rodinu i když ne zrovna šťastnou.

Oba se vrací dolů. Po cestě potkávají Tušku s Pitou. Tuška je velmi nervózní. Hned poznává, že se tam nahoře něco stalo. Porzycký je jako vyměněný stále galantní, ale už není srdečný. Manžel se napaňuje, jak přežil noc v divočině a jak šplhal po horách. Vše vypráví Pitě.

Pan Žebrowský se musí již vrátit do Varšavy, ale Tuška s Pitou mají ještě týden čas. Tuška přísahala Porzyckému, že manželovi ještě nepoví, že ho chce opustit a že ze Zakopaného se k němu ani k synům nevrátí. Vyprovodí otce na nádraží. Tuška čeká, že když je nyní nikdo nepozoruje, mohou se bavit o tom, jak spolu budou žít. Ale Porzycký se tomuto tématu vyhýbá. Jednou přijde za Tuškou Šnapsa a rozmlouvá ji to, co chce udělat. Není to dobré pro ni ani pro nespoutaného herce.

V den, kdy odjíždějí ze Zakopaného je Tušce už vše jasné, ale tíha tohoto zjištění na ní doléhá až v Krakově. Přijde za Porzyckým do pokoje a ten jí vše řekne. Nemohou spolu být. Nebyli by šťastní. Něco v ní umírá. Vrací se zpátky s dcerou do Warecké ulice ve Varšavě.

4.4. Bílý Hyacint

Román *Bílý Hyacint* je volné pokračování románu *Sezónní láska*. V této knize se Zapolská věnovala více, jak citům a výchově dospívající dívky, tak i poměrům v rodině Žebrowských. Tím nám dává nahlédnout do jedné polské měšťanské rodiny, která prožívá své strasti i radosti takzvaně „pod pokličkou“.

Pita již dorostla do věku, kdy se z děvčátka stává slečna. Když se s Pitou znovu setkáváme, je jí čtrnáct let. Už nevypadá jako to malé děvčátko, které jsme poznali v Zakopaném. Je rukatá nohatá a vyzáblá.

Její matka Tuška se s dospíváním své dcery vyrovnává těžce. Ne jen že jí musí chránit před nástrahami okolního světa, ale také se pro ní stává sokyní. Tuška si nemilosrdně uvědomuje, že stárne. A že její někdejší krása, kterou tak opěvoval herec Porzycki, odchází. Navíc jí tento vztah tvrdě poznamenal. Se vzpomínkami na herce odešla i část jejího půvabu. Již si nenechávala rozpuštěné vlasy a nenosila odhalený dekolt.

Nyní se Tuška zaměřuje pouze na výchovu svých třech dětí a na vedení domácnosti, na kterou vydělává pan Žebrovský. Synové Mundek a Edek se musí stále učit, aby dostudovali gymnázium a něco z nich bylo. Ovšem v učení jsou po otci, proto nad ním musí sedět celý den i noc. Trýzní se, sedí na kolenou, otírají si oči vodou a to vše jen, aby se nazpaměť našprtali látku.

Tuška pořádá taneční hodiny pro děvčata z lepších měšťanských rodin. Najímá zjemnělého baletního mistra. Ten se zalíbí Jašce, kamarádce a spolužačce Pity. Jaška poučená od služky o tajích dospělého života, se zamilovává do baletního mistra. Toto tajemství prozrazuje Pitě, která je z toho pohoršena. Nápadníci by podle ní měli být distingovaní a elegantní.

Pita je ještě naivní nepoučená holčička, která lásku ještě neobjevila. Proto jí velmi překvapuje, když ucítí cosi při pohledu na jejich nového správce. Všichni hned zjišťují, že je do něho Pita zamilovaná. Není to tak těžké. Pokaždé, když se o něm někdo zmíní, Pita okamžitě zrudne. Ovšem zamilovanost a s ní spojené utrpení z nikdy nenaplněné lásky, je věc, o které se nemluví. O takové věci by ani holčičky jako Pita neměly vědět.

Matka ji neustále říká, jak už není hezká, jak je hrbatá a jak ji zklamala. Otec na svou dceru promluví jen párkrát za den. Edek si z ní dělá legraci a říká ji Pastrano, což byla jedna obluda. A starší bratr Mundek je tichý. Vypadá, že ji vůbec nevnímá.

A Pita se stále ohromně trápí svou láskou k správci. Kvůli tomu začíná být tišší a zadumanější. Až jednou onemocní. Dlouho leží v horečkách. Zdá se jí, že vidí svůj pohřeb. Jsou na něm všichni, kromě Mundka. Je tam i jeho kamarád Tarnawicz,

který jako jediný brečí. Když po dlouhé nemoci konečně přijde k sobě, zjistí, že je nemocný i bratr Edek. Ten ovšem bere nemoc i léčbu mnohem hůř.

Zasmušilý Mundek se vyptává na pohřeb, který Pita viděla při horečce. Pita začíná tušit něco katastrofálního. Něco velmi zlého co postihne jejího bratra, kterého má moc ráda. Tarnawicz ji zastaví v kuchyni a prosí ji ať Mundka zastaví. Že to zničí všechny kolem. Pita je z toho všeho zmatená. Bojí se. Jen ví, že musí Tarnawicze poslechnout a prosit bratra na kolenou.

Hned druhý den má Pita zjistit, oč bratra prosila. Na dvůr vjede sanitka a někoho nesou na nosítkách po schodech. Je to Mundek. Obětoval se za utiskovanou třídu. Při hodině vstal a strčil si pistoli do pusy. Tarnawicz, si rychle přisedl k němu a strhl jeho ruku. Díky tomuto zásahu Mundek přežil. Prostřelil si tvář. Jeho oběť měla být hrdinský čin, který jeho třídu měl osvobodit od učitele utlačovatele. Ale jediné co tím Mundek dokázal, byla velká bolest ze zranění, vyloučení ze školy a zklamání životem. Musel se rozhodnout co dál, odchází do Haliče, kde bude žít a studovat.

Mezi tím k Žebrowským přichází švadlena Vlad'a. Tuška si ji velmi oblíbí, jelikož Vlad'a ví, jak má s kým mluvit a jak komu zalichotit. Není ještě vdaná, proto je u Žebrowských od rána do večera. Navíc nemá vlastní šicí stroj. Máry, služka Žebrowských, ji radila, ať si najde nějakého staršího ženatého pána a omotá si ho kolem prstu. Pak dostane vše, co bude chtít.

Pan Žebrowský rozhodl, že celá rodina i s Máry pojedou na letní byt. A tak začaly velké přípravy. Tuška začala vymýšlet, co zabalit, co ušít, co nakoupit. Nechtěla na Mokotow, podle ní to není místo pro letní byt. Přála by si znovu se vrátit do Zakopaného a prožít znovu léto s Porzyckým. Ty odpolední procházky, posezení v cukrárně.

Vlad'a úlisně pomáhá s balením. Po večerech i chvílích volna přes den, kdy v místnosti není Tuška, věnuje pozornost panu Žebrowskému. Nenápadně, ale přeci se mu snaží lichotit, vždy má pro něj vlídné slovo. Připravuje mu jeho oblíbené svačinky a stará se o jeho pohodlí. I Pitu si snaží získat. Dozvídá se o ní zajímavé věci, které se jí v budoucnu budou hodit.

Jednou na pochůzkách Vlad'a s Pitou náhodou narazí na Porzyckého u národního divadla ve Varšavě. Pita vypoví Vladě vše, o přátelství její matky a herce.

Vladě je naprosto jasné, jak to tehdy v létě bylo. A proto využívá nevinnosti Pity a zve Porzyckého do Warecké ulice na návštěvu.

Tuška, která je tak pohroužená do balení na letní byt, že si málem nevšimla ani slavnostního zakokrhání herce. V jedné vteřině se jí vybaví velká milostná tragédie, jež jí před pár lety potkala. A nyní se v jejím životě znovu objevuje. Začíná se za sebe stydět, že se o sebe již nestará tak, jako tomu bylo dřív. Vidí kontrast mezi sebou a její dospívající dcerou, která se ženou teprve stává.

Po odjezdu na Mokotow plynou první dny velmi pomalu a jsou prodchnuté nudou. Ale vše změní dvě nečekané návštěvy a také skutečnost, že za Edkem začal z Varšavy dojíždět Tarnawicz. Ten zabavil Edka učením a Pitu dlouhým povídáním, které si Pita moc oblíbila. Za rodiči začali denně dojíždět Porzycký i Vladě. Pan Žebrowský pookřál. Už nebyl tak prkenný a dokonce o sebe i více dbal. Stejnou změnu prodělala i Tuška. Začala se každé ráno pečlivě česat a oblékat, vybírala si nejlepší místo na dvorku a tam si rozkládala svoje lehátko se slunečníkem. Když odpoledne přijela dvojčlenná návštěva, všichni si sedli do altánku, bavili se, jedli a popíjeli vodku.

Porzycký náhle přestal jezdit za Žebrowskými, ale na Mokotow stále jezdil. Začal se stýkat tajně s Pitou, kterou jednoho večera potkal u plotu restaurace. Pita byla moc ráda, že ho vidí a on vycítil, že Pita ho má ráda. Tento cit v ní každý večer při tajných schůzkách prohluboval, až jednoho dne při vášnivé debatě, kdy usiloval o to, aby byla jeho, ji požádal o ruku. Pita se obávala, že by její rodiče sňatek neschválili, proto ji Porzycký zapřísahá, ať to nikomu nějaký čas neříká. Jenže Pita je plná dojmů a někomu se svěřit přece jen musí. V domnění, že jediný bezpečný způsob, jak se o tuto novinu s někým podělit, aby to přitom zůstalo tajemstvím, je začít si psát deníček. Každý den odchází k jezírku se sešitkem a zaznamenává své myšlenky a city.

Bohužel mazaný bratr Edek přišel na její skryš tajného deníčku a předal ho matce. Ta se tam dočetla o zasnoubení její dcery s její dřívější láskou. Pitě zakáže chodit ven. Edka poprosí, aby Porzyckému řekl, že se odstěhovali. A to také v nejbližší době splní. Tuška svůj hněv obrátila ve velkou sílu a pustila se do balení. Pita, která se matky bála a chtěla si získat její sympatie, nebo ji alespoň nenaštvat, plnila úkoly a běhala okolo matky a se vším ji pomáhala.

Po příjezdu do Varšavy, se Tuška rozhodla vyhledat Porzyckého a znemožnit mu svatbu s její dcerou. K tomuto rozhodnutí ji přiměl fakt, že Porzycký Pitě poslal po Vladě zásnubní prsten po babičce. Tuška ho vyhledala v divadelní šatně, ale rozhovor nešel podle jejich představ. Porzycký se vžil do své postavy, kterou toho dne měl hrát, byl sebejistý. To mu dalo kuráž, aby popřel jakýkoliv vztah mezi ním a Tuškou. V Tušce jako by zhasla i ta poslední naděje.

Po tom, co se Tuška rozhněvala a vyhnala Vladu z jejich domu. Vlad'a osvětlila Pitě vše, co se dělo v Zakopaném a čemu Pita ještě nemohla rozumět. Porzycký je nenavštěvoval kvůli Pitě, ale kvůli matce. Byl zamilovaný do Tušky a ne do Pity. A Tuška byla zamilovaná do Porzyckého. Nyní Pitě dochází, jak matka trpěla, když se loučila se svojí láskou. Že si vybrala rodinu, manžela a své tři děti, místo lásky a vášně. Pita na ní byla pyšná a milovala ji za to.

Druhého dne časně ráno utekla do kostela a věnovala se rozjímání nad její situací. Když vyšla z kostela, byla již pevně přesvědčená, že zruší zasnoubení jen kvůli solidaritě s matkou. Napsala Porzyckému. Došla domů. Oznámila matce, že se vdávat nebude. Tuška okamžitě poznala, proč se Pita tak rozhodla.

Porzycký zklamán Pitiným rozhodnutím se rozhodne k odjezdu. Ještě stihne Pitě vzkázat, jak moc je zklamáný nedodržením slova.

Přichází převrat a Pita má plnou hlavu Tarnawiczova zatčení. Všude panuje strach. Když se situace trochu uklidní, může Pita s otcem konečně navštívit zubaře, kvůli jejím bolavému zubu. Po cestě se zastavují u domu Vladi a otec jí tam nechává nějaký vzkaz. Pitě došlo, proč se Vlad'a držela jejich rodiny. Hnusí se jí. Instinktivně couvá od toho domu. V té chvíli vidí, jak jejím směrem běží nějakí muži. Má nepopsatelný pocit. Ví, co se v následující minutě musí stát.

Otec slyší ránu z revolveru. Otáčí se a vidí dceru klesat k zemi. Zastřelili ji.

5. Rozbor

V této kapitole bych chtěla důkladněji rozebrat vybrané tituly, které jsem uvedla a popsala v předchozí kapitole. A to z pohledu Gabriely Zapolské, jak ona vnímala měšťany, jejich typické chování a jejich morálku. Jelikož Zapolská byla naturalistkou, budu se zabývat především kritikou morálky měšťanstva. Pro ilustraci popisovaných jevů vkládám menší úryvky z knih.

5.1. Katka Kariatyda

Abychom pochopili, proč Zapolská poukazuje na tak tragický příběh jedné ubohé služky, musíme jít až do jádra samotné městske společnosti, kde se tento příběh odehrává.

Polské měšťanstvo v 2. polovině 19. století bylo velmi svázáno morálními pravidly, která formovala církev, ale do značné míry i společnost sama. Například pravidly jako nekrást a nepodvádět, nebo nepsanými pravidly jako, že žena si do manželství přináší určité věno, což v měšťanských rodinách hrálo opravdu důležitou roli.

V díle *Katka Karyatida* nám ukazuje manžele Budowské. Pan Budowský si Julii vzal za manželku, jelikož si myslel, že jeho budoucí žena přinese do manželství dostatečné věno. Ta ale žádné nedostala. Poslední nadějí jak se dostat k penězům, které měl Budowský sňatkem dostat, bylo čekat, až zemře tchýně a Julie zdědí po matce všechny peníze. S takovou chladností a vypočítavostí se potkáme u více postav i v další tvorbě.

„Večerní čaj byla obvyklá denní doba, kdy tento muž dával průchod svému rozhořčení ze zklamaných nadějí na očekávané věno, které se mu nedostalo. Odstrčil ženu od starostí o domácnost, zbavil ji jakékoli moci, neustále jí vyčítal chudobu a udělal z ní spíš služebnou než manželku. Julie přijala tuto úlohu zdánlivě poslušně, plesnivěla v domě, který pro ni neměl nejmenší půvab, vláčela se z kouta do kouta a

nedokázala vyplnit prázdnotu, jakou pocítuje každá špatně vychovaná žena, když neumí najít zábavu v sobě samé, v knize nebo v získávání vědomostí.“⁵⁰

V první části úryvku nám Zapolská popisuje zklamání manžela, že neobdržel peníze za sňatek. Následně se v textu dozvídáme, že panu Budovskému nejvíce ze všeho záleží na penězích a účetních knihách, kam si vše zapisuje. Proto také převzal veškeré rozhodování o chodu domácnosti a určuje, kolik a čeho se koupí na přípravu jídla, kolik lístků čaje může služka dát do konvice. Jakýkoliv výdaj navíc mu připadá nemyslitelný, a pokud by služka utratila více, určitě by ji to strhl z platu, stejně tak jako když rozbije nádobí. Do tohoto prostředí přichází Katka, urostlá žena z vesnice.

„V tom jasu vyniká dívčina obrovská postava, narůstající ještě ve srovnání s ostatními předměty, mizejícími ve stínu. Velká hlava, spojená s páteří širokou šíjí, pokrytá černými vlasy, nachýlená kupředu, má v sobě cosi sošného, jistou podobu s oněmi starověkými nevolnicemi, zvyklými nosit na hlavě těžké, vínem naplněné amfory. Nízké hladké čelo přetáté tmavým obloukem obočí, nos rovný nehybný, v chřípí poněkud zhrublý, ústa svěží, zuby zdravé, rovné, brada okrouhlá – to vše rozjasněné velkýma hnědýma očima tvoří celek milý a přitažlivý. V té pěkně vymodelované tváři, ošlehané větrem a osmahlé sluncem, je patrna neomezená dobrotá, víra v lidi a nesmírná měkkost. Mohutná, svaly vyplněná ramena, pěkné, ač poněkud výrazně vystupující poprsí, široké, robustní údy tvoří z té dívky typ tažného zvířete, určeného k zdvihání těžkých břemen, k tak zvané hrubé domácí práci. Je to krásné, zdravé tělo prostých tvarů, fyzický fond pro matku početného rodu, který by se jistě vyznačoval neobyčejným zdravím, obrovským vzrůstem a zvířecí silou. Přes tu téměř mužskou výšku a plece urostlého muže je Katka ženou v pravém slova smyslu. Příliš silné, urostlé ženy pozbývají obvykle ženský půvab a jejich nevhledné údy mívají neobratné pohyby vojenských dovolenců. Katce však naopak zůstal přes neobyčejně silné kosti veškerý ženský půvab a její kostru dokonale pokrývalo a vyplňovalo pevné mladé svalstvo, plné panenské svěžesti. Je to klasicky urostlá prostá žena, silná v pase, s širokými chodidly, přesto však velmi půvabná, plná líbezné nesmělosti. Hlas vycházející z jejich širokých prsou je harmonický, zvučný a trošku chvějivý. Je to spíš hlas drobné, útlé blondýnky, který zbloudil do

---

⁵⁰ Zapolská, G.: *Katka Karyatida*. S. 49.

hrudi té vysoké, ztepilé tmavooké ženy.⁵¹ Tak popsala Katku ve své knize Gabriela Zapolská.

Děvče takového vzezření se zdá být ideální služkou, když pomyslíme, co musela v domácnosti Budowských vykonávat za práci. Katka musela tahat kýble vody do patra, kde byl byt Budowských, nebo také nosit ošatky dřeva ze sklepa, drhnout podlahy, vařit v dusné kuchyňce a to vše za minimální mzdu a stravu.

Paní Budovská se snaží zahnat nudu, kterou zažívá v domě pana Budowského, porušováním základních morálních pravidel. Našla milence, tím do všedních dnů přinesla trochu vzrušení, které jí dá aspoň na chvíli pocit, že žije.

Když se podíváme na hlavní hrdinku Katku a její tragický příběh vidíme, že nešťastná souhra okolností ji připravila o plánovanou budoucnost. Chudé a naivní děvče, které si snilo, že si tvrdou prací služky vydělá dost peněz na věno, aby se mohlo vdát a založit rodinu. Přichází k Budowským a záhy je nucena jít proti svému morálnímu přesvědčení. Paní jí nutí si vybrat mezi ztrátou práce a tím pádem obživy, nebo obíráním pána až o tak malé částky. Pro silně věřící Katku je to velmi závažný čin. Rozhoduje se. Zaměstnání je důležitější. Jistota, že neumře hlady a bude si moc splnit sen o budoucnosti, vyhrává.

„Julie se obvykle dorozuměla se služkami, které obratně okrádají pány na tak zvaném košíkovém a pak se s milostpaní dělí. Byl to malý zisk, titěrný, krejcarový, ale Julie trpělivě skládala ty grošíky, aby mohla uspokojit svou zálibu; [...].“⁵²

Julie Katce vysvětlila, jak jí byly služby nápomocné. A celý rozhovor uzavřela a nechala Katku se „rozhodnout“.

„Konečně,“ říká pomalu a nedívá se na Katku, „dělej, jak chceš, mé dítě, ale budu si muset najít jiné, ochotnější děvče, které by mi bylo oddanější.“⁵³

Julii ovšem peníze nestačí. Snaží se zahnat nudu, kterou zažívá v domě pana Budowského, porušováním základních morálních pravidel. Našla milence, tím do všedních dnů přinesla trochu vzrušení, které jí dá aspoň na chvíli pocit, že žije. Zatahuje Katku do svého divadla s dopisy. Katka se stává loutkou, která nosí falešné

---

⁵¹ Zapolská, G.: *Katka Karyatida*. S. 10 – 11.

⁵² Tamtéž, s. 114.

⁵³ Tamtéž, s. 121.

dopisy pánovi a následně doprovází svou paní údajně k matce, ale doopravdy k drožce jejího milence.

„A teď k tobě mám ještě jednu prosbu,“ říká paní po chvíli váhání. „Zdá se mi, že jsi hodné děvče... Služ mi věrně, a nebudeš litovat. Až přineseš samovar a uvidíš, že sedím u stolu a beru si z košíku housku, vrátíš se do kuchyně a za chvíli vstoupíš s tímhle dopisem. Podáš ho pánovi a řekneš, že ho před chvílí přinesl posel. Potom odejdeš z pokoje a nevrátíš se, dokud tě nezavolám.“ Když paní domluvila, natáhla tlustou bílou ruku a podala Katce dopis, na něm byla velkým písmem napsána adresa.

Obou žen se zmocnily jakési podivné rozpaky. Katka zůstala klečct, utřela si mokré ruce, vzala dopis a vsunula si jej za živůtek. Paní jí poroučí, aby lhala a klamala pána, aby mu podala dopis se slovy, že ho právě přinesl posel. Katka cítila, že to není správné, a ve tmě skrývala zmatek, který se jí náhle zmocnil. Paní v šedém, pošmourném světle padajícím sem okýnkem měla ve tváři lehké rozpaky, že byla nucena omlouvat se před služkou, kterou znala sotva několik hodin.⁵⁴

Pokusme se na tento úryvek podívat očima Julie. Zapolská ji zde popisuje jako ženu bez morálních zásad, která vyhrožuje nevinné služce, jen aby dostala kousek vzrušení do života. Ale i Julie je člověk, který touží po štěstí a troše lásky. Vdala se za pana Budowského jelikož ji matka nedala žádné věno, a ten ji to následně při každé příležitosti vyčetl. Vyčetl ji i sebe menší drobnost, která ji mohla udělat radost jen proto, že za to byly vydány peníze.

Domovník Jan, byl pohledný a jevil o Katku velký zájem. Ubohá Katka, ale pro něj byla jen další ženou, kterou chtěl pouze získat, nebo také můžeme říci dobýt. Naivní Katka neznalá chování ve městech a chování některých mužů. Při jeho námluvách si začala malovat vzdušné zámky o manželství a rodině. Své malé výdělky, které si šetřila jako věno, začala využívat na hoštění Jana. Zvala ho do malé kuchyňky, která představovala jejich soukromé místo. Zde je také přistihl pan Budowský a Janovi zakázal vstup do jejich bytu.

Tou dobou Janovi už s dobýváním Katky dochází trpělivost. Bývalá milenka mu prozradí tajemství, že Katka se vídá s někým jiným. Jan se na nic neptá, sleduje

---

⁵⁴ Zapolská, G.: *Katka Karyatida*. S. 45.

Katku a stačí mu jen to, co vidí. Katka se opravdu setkala s nějakým mužem, to ho dopálí. On Katku chce a také ji získá. Využívá toho, že ji nachází tak psychicky zdeptanou. Tím, že ji fyzicky napadne, už Katka na výběr nemá. Dohání ji ke katastrofálnímu činu. Katka se s ním nuceně vyspí.

„Zatáhl za šátek a setkal se s odporem. Katka klesla na kolena, sražena mravním i fyzickým utrpením. Zbité zvíře celé zubožené klesá pod tíhou neštěstí. [...] Když se nad ní Jan sklonil, cítila jeho dech, ale neměla už sil couvnout. V průchodu panovala tma a Jan měl náhle pocit, jako by ho cosi zarazilo a přikazovalo mu přiblížit se děvčeti, které před chvílí ztýral. Byly to jeho smysly, které nabývaly vrch nad žárlivostí a pohrdáním nevěrnou milenkou. Nenáviděl ji za to, že běhá po nocích za jinými muži, a přesto křečovitě zatínal pěsti, aby ji nesevřel do náručí. Katka si uvědomila, věděla, že nadešla chvíle jejího pádu...ale nedokázala se bránit, neměla sil. Když ji však Jan pojednou chytil do náruče, křečovitě sebou ještě trhla, jako zvíře smrtelně raněné. Rozvášněný Jan ji chtěl uklidnit, a tak jí hodil pár slov, která zasyčela v temnotě přídušeným šepotem: „Hloupá, já se s tebou ožením!“⁵⁵

Naivita, s kterou lpí na Janově slibu, že si ji vezme, ukazuje na neznalost světa. Sebestředný Jan, který je v románu použit jako ukázka chování většiny mužů z města, hledal jen potěchu a dobrodružství. Nehledí, zda někoho odsoudí k pádu.

Zato Katka je vesnické děvče, které se ještě nesetkalo s intrikami, prolhaností a zkažeností, která je ve městě tak všední. Snaží se neklesnout pod náparem okolí, ale aby mohla přežít, přeci jen se musí podřídít okolí.

Ovšem incident a Janem, byl trochu něco jiného. Moc dobře věděla, že strávit s mužem noc jí může přivést do velkých potíží a může jí zničit život. Proto byla neoblomná, až do té chvíle, kdy ji Jan nedal na vybranou, byla znásilněna.

Toto Katka zažívá. Zklamání, utrpení, beznaděj a pád. A přes to všechno se snaží se vrátit k normálnímu životu. Ovšem těhotenství je pro ni velké břemeno. Bez manžela a v pokročilém těhotenství již nemůže pracovat a proto se vydává k andělíčkářce, aby nezemřela hladu a mohla donosit své nemanželské dítě. Zde opět

---

⁵⁵ Zapolská, G.: *Katka Karyatida*. S. 167.

vidíme naivitu Katky, nebo lépe její nezkušenost. Nevěděla co je andělíčkářka zač. Ona takové ženy neznala a nikdo jí neřekl, co ji čeká.

Tyto ženy byly velmi často vyhledávány, jelikož dokázaly vyvolat potrat. Tak se některým svobodným ženám podařilo utajit těhotenství, což by ji způsobilo ve společnosti nemalé potíže. Svobodná matka se rázem dostala na kraj společnosti. Byla odmítána jak společností, tak i církví.

Ovšem tato profese byla nelegální, stejně tak jako potrat, za který andělíčkářka brala nemalé peníze. Kdyby policie zjistila, že porodní bába nějaké ženě dopomohla k potratu, byla by zatčena a šla by do vězení.

Katka svou postavou porodní bábě slibovala, že bude vynikající kojnou. A tím že se jí vrátí veškeré peníze, které do Katky dá za stravu a ještě dostane velký obnos navrch. Katka neměla na výběr, neměla peníze. Musela zůstat, vůbec netušila, že Sznaglowá jí zabíjí nenarozené dítě.

Díky zprostředkovávání služeb nájemné kojné si porodní bába, přišla na velké peníze. Proto bylo v jejím zájmu, aby děvče bylo zdravé a dobře živené. Dbala i o správné složení stravy, aby nastávající matka měla dostatek mléka a tím pádem byla vhodná jako kojna cizího dítěte.

Sznaglowá Katku chtěla připravit o její dítě. Mohlo se stát, že Katka nebude mít dost mléka pro dvě děti a jako každá matka by si určitě vybrala kojení toho vlastního. Ovšem kdyby se tak stalo Szanglowá by přišla, jak o peníze za stravu a ubytování Katky, tak o peníze za dohození kojné nějaké rodině.

Hned jak Sznaglowá viděla, že budou potíže, když u ní najdou čerstvou matku a za domem mrtvé novorozeně, vyhodila Katku z domu. Jen aby Sznaglowá nebyla zatčena. A je jí jedno, že Katka není schopná se sama o sebe v takovém stavu postarat. Katka pro ni totiž byla pouze vidina peněz.

Z Katky se stává bezejmenná, která umírá v nemocnici a volá jméno muže, který ji svým bezohledným chováním přivedl k pádu. Jan si ani nevzpomněl, že nějaká Katka je, natož že nosí jeho dítě.

Po smrti je Katky sošné tělo použito k vědeckým účelům. Zde se nejvíce projevuje čistý naturalismus, kterým Zapolská byla ovlivněna a v jehož duchu napsala celý román.

5.2. Morálka paní Dulské

Téma dvojí morálky, o kterém se v té době na veřejnosti nemluvalo, se dostává do rukou Zapolské, která z něj vytvoří svéráznou komedii. Ukazuje nám měšťanskou rodinu, která dbá na konvence a snaží se žít morálně, ale to vše jen na oko pro ostatní lidi. Velmi dobrý příklad toho je paní Dulská. Z tohoto jména se později stal polský pojem *dulsczyzna*. Tento pojem označuje maloměšťanstvo, které se řídí dvojí morálkou, jinou pro sebe, jinou pro posouzení ostatních.

Pro rodinu Dulských je typické chladné prostředí. Členové spolu žijí, ale prakticky se neznají a ani se poznat nechtějí. Každý má svůj malý svět. Příkladem je toho pan Dulský. Své dceři na otázky odpovídá mručením. Mela jako jediná osoba v rodině je odlišná, má cit. Snaží se bratrovi pomoc s láskou a přemluvit matku, aby svolila k nerovnému sňatku.

Svědectví o výchově, nebo lépe o nevhodě, dívek nacházíme v celém dramatu. Když se děvčátko zeptá matky na něco týkajícího se vztahů, matka pouze odvětlí, že to vědět nesmí, jelikož je to nemorální. Ovšem jejich kuchařka je k děvčatům otevřenější. A tak jediné informace o dospělém životě mohou získat od cizí ženy.

„Heša: Včera, když maminka s tetou Juliašovičovou šly do divadla a nás nevzaly, že je to nemorální hra. Šla jsem do kuchyně a tam mi to Anna řekla. Všecičko. Já, Mělo...Kdybys to věděla... kdybys to věděla...“⁵⁶

Paní Dulská je matka rodiny, jako správná měšťanka z dobré majetné rodiny, dbá o jméno a pověst. I když spíše bychom mohli říci, že se nejvíce stará o peníze. Jako majitelka domu bedlivě dbá, aby se o jejím domě nešířily pomluvy. Proto je zděšená, když se její dům dostává do řeči lidí, kvůli pokusu o sebevraždu. Zdá se jí to horší, než mít v domě prostitutku. Pokud dobře platí a není o ní slyšet, tak je vše v pořádku a Dulské to nevadí.

---

⁵⁶ Zapolská, G.: *Morálka paní Dulské*. S. 7.

„Lepší ve vlastním než v cizím. Menší ostuda, nikdo to neví. [...] Od toho máme čtyři stěny a strop, paninko, abychom si svý špinavý prádlo prali doma, aby o tom nikdo nevěděl. Tahat to na veřejnost není ani morální ani slušný. Já vždycky žila tak, aby mi nikdo nemohl předhazovat, že jsem zavinila škandál. Žena má projít životem tiše a klidně. Tak už je to zařízený. To se nedá měnit.“⁵⁷

Nájemnici, která se pokusila o sebevraždu, vyčítá, že je blázen a že ztratila smysl pro morálku i víru v pána boha. Ovšem zdá se jí lepší, kdyby se té nešťastné ženě pokus vydařil a zemřela. Jelikož by pak lidé nic neříkali. Když o něco později Dulská zjišťuje, že její služka je těhotná s jejím synem, snaží se služku uplatit, aby se tento skandál nedostal ven.

Své příbuzné vyčítá, že si žije nad poměry jen proto, že chodí do divadla a má předplacené časopisy. To se paní Dulské zdá jako vyhozené peníze a ukazuje nám tím svou intelektuální omezenost a posedlost materialismem.

„Dulská: Nic nemyslím, vím jenom, že žijete nad poměry.

Juliaševičová: Ale, ale.

Dulská: Chodíte do divadla, a ještě k tomu na samý nemorální kusy.

Juliaševičová: Člověk nemůže...

Dulská: Předplácíte si noviny...

Juliaševičová: No promiň, tetinko... ale...

Dulská: Já si noviny pokaždý vypůjčím – a hotovo. Když si je nevypůjčím, svět se nezboří, že si nepřečtu nějaký tištěný pitomosti. Hostíte lidi, co k vám chodí!“⁵⁸

Pro Dulskou je kultura a kulturní dění jen zbytečný přepych, který leze do peněz. Ona raději ukazuje, kolik nastřádala, než aby vydala peníze za noviny. Ty ostatně si přeci může někde vypůjčit.

Vadí jí, že její syn chodí za prostitutkami, proto raději zavírá oči před začínajícím vztahem mezi ním a služkou, jen aby zůstal doma. Jak řekla nájemkyni, která si stěžovala na nevěru manžela. Je lepší, když se to děje doma pod střechou než

---

⁵⁷Zapolská, G.: *Morálka paní Dulské*. S. 21.

⁵⁸Tamtéž, s. 23 – 24.

všem na očích. Na upozornění její příbuzné, že pokud služka otěhotní, bude to skandál, nereaguje. A dál zavírá oči.

„Juliaševičová: Ať jsem, jaká jsem, ale nikdy bych neudělala to, co jste tady narafičili vy. /Zbyškovi/ Tak poslyš, teta od počátku věděla o Hance a tobě. [...] Prý to není pravda! Dělalas, že to nevidíš! Tak je to! Teprve teď, když hrozí veřejnej skandál, svaluješ to na Zbyška a Hanku!“⁵⁹

Tento popis dvojí morálky je v dílu stěžejní. Dulská sice výlety syna za zábavou neschvaluje, ale jen proto, že tím utratí mnoho peněz a může to někdo z cizích lidí vidět. Proto je ráda, a sama tomu trochu napomáhá, když syn začne chodit místo za prostitutkami za jejich služkou. Nic jí to nestojí a je to doma pěkně „pod pokličkou“.

Když přichází to, před čím byla varována, je překvapená. Ale rozhodně nedovolí jejímu synovi, aby si vzal služku. Posílá do „boje“ svou příbuznou Juliaševičovou, kterou chvíli před tímto odhalením kárala, že vypadá nemorálně, ač se tak nechová. Ta se snaží očernit Hanku, aby si ji Zbyško nevezl a nemuseli jí ani nijak uplácet. Jediné proč si volá její kmotru, je že chce vyzvědět, jestli Hanka je počestná. Hančina kmotra se nenechá nachytat a hned začne vymáhat na Dulské a Juliaševičové nějaké odškodnění, pokud si Hanku Zbyško nevezme. Peníze prý umlčí pomluvy.

„Tadrachová (kmotra Hanky): I chraňbůh! Bez mateřskýho požehnání k oltáři nepůjdem. Ale snad, paní domáci, nebudete dělat justamenty, aby se nedostalo poctivosti zadost? Když už to mladej pán jednou chce, pak je to vnuknutí Pánaboha, aby sirotkovi neukřivdil. Celý jejívěno, to byla ta poctivost, ale kdo si ji dnes vezme? Chudá holka bohatstvím svou hanbu nezakryje, a jediné ještě penězma se dají lidem vytřít oči. [...] Kvůli Hance? Jaký radění? Mladí se chtějí. Milostpaní nebude z kamene. To se stává i v nobl rodinách, že si berou nevěsty z nízkýho rodu. A Hanka je i z manželskýho lože, a ne nějaká z pastoušky, i z usedlý rodiny, třeba z zednickýho stavu.“⁶⁰

---

⁵⁹ Zapolská, G.: *Morálka paní Dulské*. S. 57.

⁶⁰ Tamtéž, s. 71.

Hanka jak vidí, že dostane peníze, neváhá a domáhá se jich, i když před touto informací by klidně odešla bez sňatku i peněz.

Kmotra ji nabádá, aby nebyla hloupá a vzala si je, aspoň bude mít dobré věno. Ona to jako jediná myslí s Hankou dobře. Také by totiž mohla dopadnout jako nebohá Katka z románu *Katka Karyatida*. To Hanku posilňuje k požadavku velké částky.

5.3. Sezónní láska

Nyní se podíváme blíže na myšlenky, které Zapolská v románu *Sezónní láska*, chtěla zachytit a také je kritizovat. Jde zde především o pojem takzvané „duše ve šněrovačce“, o kterém jsem se již jednou zmiňovala. Zde bych tento pojem chtěla rozebrat blíže, jelikož pro román *Sezónní láska* tak i pro jeho pokračování *Bílý Hyacint*, je stěžejní. Také bych zde chtěla osvětlit chod takovéto ukázkové měšťanské rodiny. Použiji zde několik myšlenek zmíněných již v předchozí kapitole o společnosti, které budu aplikovat rovnou na příkladech.

Chladná atmosféra v rodině byla v tomto období vlastně něco přirozeného. Sňatek se uzavíral jako smlouva mezi dvěma lidmi, zde mezi manželi. Při sňatku o lásce nebyla většinou ani zmínka, byl to pouze obchodní akt. Manželský pár, stejně tak jako Žebrowští, si hlavně zakládal na spolupráci, sounáležitosti a úctě.

Děti byly brány jako nutnost. Měly převzít veškerý majetek a také se postarat o rodiče až budou staří a nemohoucí. Ani zde se o vřelé lásce nedá mluvit. Jak zjišťujeme z výpovědí Pity, ráda by se k matce přitulila, ale je svázána konvencemi, které vyjadřování citů považovaly za tabu.

„Usedla na židli, stojící ve výklenku s oknem. Opřela si hlavu o loket, z něhož sklouzlo modré flanelové matiné, a upírala pohled do prostoru. Ale teď už nepočítala lampy a nesrovnávala intenzitu světla se světlem na varšavských ulicích – tak nějak se pohroužila do sebe a mimovolně a bezděčně začala prožívat svůj každodenní všední život tam ve Warecké ulici, v nevelkém bytě ve druhém poschodí, kde se jich tísnilo několik, všichni uzavření, nedůvěřiví, jako by žili v dohadech a nedopovězených větách. Ten nedostatek upřímnosti byl charakteristickou známkou jejich soužití. Každé dítě už v sobě mělo to něco „nevysloveného“, co nedávalo

najevo – jak se zdá – ani ve chvílích největší srdečnosti. „Vždycky politikaříme ...“ myslívála si Tuška, a když líbala na čelo syna odcházejícího do školy, cítila, že onou „politikou“ je chlapcova poddajná poslušnost a její zdánlivě upřímná něha, ten letmý polibek na cestu... V malém bytě, kde nikdo nepoužíval nejlepšího pokoje zvaného salón, který byl přeplněn palmami a fikusy, se nikdo duševně ani fyzicky neotíral o druhého a nikdo nikomu násilím nevnikal do duše.⁶¹ Zde nám Tuška vylíčila svoje pocity k rodině a všedním dnům trávených v rodinném kruhu.

Když se vrátíme k hlavní linii příběhu a k oné „duši ve šněrovačce“. Tuška manželka skromného úředníčka se vydá do Zakopaného. Zakopané od konce 19. století bylo módní místo ozdravných pobytů, tím pádem i značně drahé. Sjížděli se sem lidé z lepší společnosti (např. paní radová Wachrławská), umělci (herec Porzycký) i střední měšťanstvo jako byly právě Tuška s Pitou.

Tuška je velmi úzkostlivá, co se týče vzhledu a peněz. Velmi nerada vydává peníze navíc, proto například přikazuje Pitě, ať se dívá, kam šlape, aby neokopala nové bílé botky. Přitom by dítě mohlo vidět nádhernou scenérii hor. Také přikazuje dýchat ústy, jelikož horský vzduch je drahý. Místo radování se z krásného počasí, se Tuška obává, aby se příliš neopálila. To se totiž nehodí pro ctihodnou měšťanskou paní. I Pita musí mít alabastrovou pleť, jelikož by se moc lišila s opálením od měšťanek.

Toto všechno vidí herec, který si umí život vychutnávat a nebojí se dávat najevo city. Naopak city jsou pro něj hlavní náplní života. A je mu líto těch omezených měšťanek, křečovitě se držících svých představ o tom, jak by měla vypadat a chovat se „správná“ žena.

Tuška s Pitou mají zvláštní chladný vztah matky a dcery. Myslí si, že tak je to správné. Také nic jiného neznají, což sama Tuška poznamenala. Jako protiklad můžeme brát vztah Porzyckého ke své matce, která vidí nezdraví vztah dcery k matce a snaží se Pitě vysvětlit, že by to měla změnit.

„Každou chvíli líbá matce ruku a říká jí: „Ty můj milý drahoušku!“ A ona mu odpovídá: „Ty můj milý chlapečku!“ Pita sleduje ty projevy něžnosti s ironickým úsměvem. Případají jí nevhodné a málo distingované. Zejména to oslovování

---

⁶¹ Zapolská, G.: *Sezónní láska*. S. 6-7.

urostlého Porzyckého „chlapečku“ v ní budí údiv. Takové chování dětí a rodičů k sobě navzájem vidí Pita poprvé v životě. Sama neví, co si o tom myslet.⁶²

Paní Porzyckou Zapolská vylíčila jako dokonalou matku plnou citu a nekončící lásky k vlastnímu dítěti ale i k Pitě. Její postava nám přímo upozorňuje na chladný vztah mezi Tuškou a Pitou.

„Pánbůh dává matkám dcery proto,“ pokračuje dále, „aby z nich měly radost a potěšení, tak jako tobě dává Pánbůh květiny, motýly a ptáčky. A jen si pomysli, jak by tě mrzelo, kdyby tě ty květiny píchaly a pálily, kdyby tě motýli kousali a ptáci klovali. Rozhodně bys o ně přestala stát. A tvoje matka s tebou žít musí. Musí snášet tvé špatné nálady a hněv, i když ji bolí srdce. Protože tvoje matka, ta, která tě miluje... Taková hodná holčička jako Pita,“ pokračuje paní Porzycká, „by měla svou maminku nade všecko milovat, hladit ji, dávat jí pusinky a říkat jí všecko, co má na srdíčku, na co celý den myslela, všecko, co ji napadlo.“⁶³

Tuška je hezká, a tak je Porzyckému příjemné se s ní vídat. A tím ji mění život. Ukazuje jí, co je v životě důležité a hlavně jí ukazuje pravou lásku. On to bere jako flirt. Ona jako nový začínající život, jako by se probudila.

Pita jako dospívající dívka, samozřejmě nemá ani tušení co se mezi její matkou a hercem odehrává. Slovo láska je jí cizí, jelikož v jejich rodině jsou k sobě pouze uctivý. Myslí si, že pan Porzycký je kamarád maminky i její. A pravdu zjistí až na konci Bíleho hyacinta, kdy ji to rekne Vladka...

Román *Sezónní láska* nás nechal nahlédnout do života i srdce jedné měšťanské ženy, která po všednosti dní v rodinném kruhu, najednou prožívá opravdovou lásku. A je pro ni ochotná udělat cokoli, třeba se i vzdát vlastního postavení a rozvrátit rodinu, jen aby ona byla šťastná a dostala to, co chce. Nehledí na to, co si počne tvrdě pracující manžel s třemi dětmi bez matky. A nemyslí ani na to, že má tři děti, které nadobro opustí. Vůbec ji nezajímá, že by Pitu chtěla připravit o otce a oddělit ji od bratrů. Ona jen chce jít za vidinou vášně. V tu chvíli zasahuje herec, do kterého se zamilovala a kterého Zapolská obdařila etickými zábranami, a zabrání jí v tomto rozhodnutí.

---

⁶² Zapolská, G.: *Sezónní láska*. S. 212.

⁶³ Tamtéž, s. 215.

Porzycký je v románu tím protipólem uzavřeného, chladného a omezeného Tušky, která je správná měšťanka, jakou by schválila i paní Dulská. Nezná divadlo a ani se o něj nezajímá. On je herec a divadlo a umění je celý jeho život. Je otevřený, dává najevo, co si myslí a cítí. Snaží se si život užívat naplno a naplňuje ho láskou, i když pomíjivou, zato ale velmi intenzivní. Jeho láska k ženě, do které je bezhlavě zamilovaný, začíná vždy vyprchávat v momentě, kdy začíná být svazován. Jakožto umělec chce být volný, aby se mohl stěhovat z města do města kvůli angažmá, chodit s přáteli do kavárny a na večerní zábavy.

Důvod, proč Tušce zabránil odejít od manžela a dětí, nám sděluje ve svých úvahách. Ví, že by s ní po chvíli nebyl šťastný, byl by svázaný povinnostmi. Tuška je zvyklá na život podle konvencí, tedy na onen „život ve šněrovačce“, kdežto on, herec, by takový život žít nemohl a ani nechtěl. On chce být volný a dělat si, co se mu líbí.

5.4. Bílý Hyacint

Pokračování románu *Sezonní láska*, tedy román *Bílý Hyacint*, nás uvedl do myslí dospívající dívky, která začíná poznávat na vlastní kůži co je to láska a být zamilovaná. Jak jsem již zmiňovala v předchozí kapitole, dívky v 19. století byly vychovávány tak, aby nevěděly nic o lásce a sexuálním životě. Proto jsme svědky velkého údivu Pity, když zjistí, že se zamilovala. Bojí se, že je to hřích a také se bojí svěřit matce, která by ji mohla pomoci od trápení.

Vidíme utrpení obou synů, kteří nejsou nadaní, a učení jim dělá velké potíže, ale i přesto musí dostudovat gymnázium, aby se stali úředníky jako otec a mohli založit vlastní rodinu. Bez určitého postavení by se nemohli oženit s děvčetem s věnem, které v té době bylo nejžádanější věcí při výběru manželky. Chlapci se tedy učí od ráno do odpoledne ve škole a poté co přijdou domů, usednou ke stolu a dál se učí. Učí se vše nazpaměť, jelikož tak to v té době ve škole chodilo. Když už nemohou a začínají usínat, učí se v kleče a otírají si oči vodou.

Chlapci se v revolučním čase dostávají do pubertálního období a mají nutkání se nějak zapsat do dějin, nějakým způsobem pomoc společnosti. To se málem stalo tragickým koncem Mundka. Ten se chtěl obětovat za celou třídu, aby se zbavil učitele, který je terorizoval.

Edek, jeho mladší bratr, chtěl také pomoci revoluci, ovšem spíše myšlením, než tak razantním řešením jako je sebevražda. Po Mundkově odjezdu do Krakova, začíná Edek a Mundkův kamarád pracovat na revolučních myšlenkách. Ty se ovšem Tarnawiczovi stávají osudné a za svoje myšlenky je zavřen do vězení. Edek se tomuto trestu vyhnul.

Pita chodí do školy jen pár let. Poté co začíná dospívat, má domácí výuku. Takové děvče jako Pita se učí především tanec, hru na piano, ruční práce a od služebné okoukává vaření. „Občas propadne Tuška záchvatu a začne Pitu „prakticky vychovávat“. Dává jí zašívát ponožky jejích bratrů, nutí ji stát v kuchyni a dívat se, jak Máry hněte těsto a současně upírá pohled na okno sousedního bytu.“⁶⁴

V románu *Bílý Hyacint* se více dozvídáme o panu Žebrowském. Tušku si vzal, ač neměla věno a v minulém díle řekl, že ji miloval, ale Tuška je velmi uzavřená a chladná. Podle konvencí se k sobě chovají distingovaně, uctivě, ale velmi chladně. A do tohoto prostředí přichází mladá, ale nehezká švadlena, která si nutně potřebuje získat náklonost nějakého pána, který by ji svým způsobem vydržoval. Služka Žebrowských, toto Vladě doporučila, aby konečně získala vlastní šicí stroj. Proto Vladě lichotí milostpánovi, když v dohledu a doslechu není Tuška. Chodí a podává mu polštáře pro jeho větší pohodlí a dělá mu svačiny.

„Milostpane, dovolte, abych vám podala...“ Žebrowski otevře oči skoro zděšeně. Slečna Vladě, švadlena, se naklonila od šicího stroje a úslužně mu podívá polštář z rohu pohovky.“⁶⁵

Tímto vlichocováním se Vladě podařilo si získat srdce pana Žebrowského i onen potřebný šicí stroj.

„Už skoro usíná – když v tom se pootevrou dveře od kuchyně a dovnitř vejde Vladě. Nese na podnose čaj a několik anglických topinek posypaných parmazánem. Žebrowski k ní otočí hlavu. Vladě si položí prst na ústa a pomalu se k němu blíží. [...] „To je pro vás milostpane.“ [...] Za čtvrt hodiny vklouzne dovnitř Vladě. Nese druhou sklenici čaje. „Slazený a s citrónem, jak máte rád.“ [...] „A jakpak víte, co mám rád?“ „Toho já si dobře všímám,“ směje se Vladě, „komu jinému by člověk

---

⁶⁴ Zapolská, G.: *Bílý hyacint*. S. 41.

⁶⁵ Tamtéž, s. 55.

měl věnovat pozornost, ne-li pánovi domu? Manžel je pánem domu ...Aspoň se to zpívá v divadle...“⁶⁶

Díky těmto projevům náklonosti Žebrowský začne prožívat podobný stav jako Tuška, která se zamilovala do herce, s tím rozdílem, že on svou rodinu nechce opustit. Užívá si Vladiny pozornosti a na oplátku ji pořizuje různé věci.

Ve stejné době Tušce znovu vkročila do života její bývalá láska, herec Porzycký, ale nyní se již zajímá o mladou dcerku. Matka nemůže ustát to, že si vybral její dceru před ní. Nechce si přiznat, že její dcera už začíná být i její konkurence.

Porzycký s Pitou flirtuje a nakonec ji i požádá o ruku. Pita se teprve seznamuje s takovými emocemi. Je polichocena, ale ví, že takový sňatek rodiče neschválí. Matka je rozhodně proti tomu, ale její důvod je sobecký. Nechce připustit, aby si její někdejší láska vzala její dceru. Otec naopak je pro tento sňatek a vůbec mu nevádí, že by si jeho dcera měla vzít herce, hlavně když si ji chce vzít bez věna.

Když se dostáváme k rozřešení celého problému Pitiných zasnub, stáváme se svědky neobyčejného jednání dospívající dívky, která dává přednost matce před manželstvím, ve kterém by byla láska. Po takovém konci bychom mohli čekat projev díky od matky, že se pro ni dcera obětovala, ale tyto emoce jsou pevně uzamčeny pod uctivým povrchem obou žen, Tušky i Pity.

„Pita říká chvějícím se hláskem: „Maminko, prosím tě... chtěla jsem ti říci... že jsem se rozhodla, že si pana Porzyckého nevezmu.“ Mlčení. Jsou to docela prostá slova. A přesto se stalo něco nádherného. Tak skromně, tak prostě, tak jemně složila sedmibolestným gestem své srdce jedna žena k nohám druhé. [...] Druhá žena, utrýzněná utrpením, přijala tuto stuhu z dívčích vztažených rukou, [...]. Nadešla chvíle, kdy by byla Tuška nejraději strhla Pitu do svého objetí za to obrovské Milosrdenství, jež jí v jediném okamžiku umožnilo zažehnat nejstrašnější bouři, která se na ni s hromobitím valila. To všechno naráz zmizelo z jejího života. Ale přece jen cosi zadrželo její paže. Možná vytušila Pitinu němou prosbu, aby nedělala žádné gesto a nechala ji v klidu odejít, aby ji nechala o samotě.“⁶⁷

---

⁶⁶ Zapolská, G.: *Bílý hyacint*. S. 101

⁶⁷ Tamtéž, s. 317 – 318.

Tuška byla jistě nesmírně ráda, že její dcera lásku odmítla a tím ukončila její trápení. Ale bohužel to své dceři nedala najevo, jak moc si jejího obětování váží.

Ke konci knihy se ještě stáváme svědky tragické a násilné smrti mladé Pity, která se stala obětí revoluce a tím přidala svůj díl do revolučního snažení, o které se snažil i její bratr Mundek s kamarádem.

6. Závěr

Gabriela Zapolská chtěla být herečkou, namísto toho se z ní stala autorka mnoha literárních děl. Ač byla její tvorba zpočátku kritizovaná, postupem času se našly i díla, které byly oceňovány. Úroveň její tvorby byla poznamenána tím, že každý rok vydala jedno někdy i dvě díla. Bohužel se to odrazilo i na kritice, která poukazovala na nízkou úroveň literárního stylu a její tvorbu označila jako „menstruační“.

Tvorbě Zapolské se ovšem nedá upřít zajímavost a vzrušující ojedinělý výběr témat, který lákal čtenářky. Nyní se především badatelky noří do románů a dramát, aby nahlédly pod „pokličku“ tehdejší doby. Snaží se poodhalit jaké společenské jevy, kritizovala a tím získat přehled o takzvaných tabuizovaných tématech 19. století, ale i počátku století 20.

V této práci jsem se věnovala povrchně celé tvorbě, ale pro důkladnou analýzu jsem si vybrala pouze čtyři díla. Tři romány (*Katka Karyatida*, *Sezónní láska a Bílý hyacint*) a jedno drama (*Morálka paní Dulské*). Každé dílo na čtenáři, tedy i na mě, zanechá charakteristický dojem. Tento dojem Zapolská buduje tím, že čtenáře „nezatěžuje“ složitým popisem historických souvislostí, ač se v románech i dramatech objevují určité historické události, jako je revoluce roku 1905. Při detailnějším bádání dokážeme zjistit, jaká událost je v díle naznačena, ale pro samotný děj není důležitá přesnost. Zaměřila jsem se na popis života spisovatelky Gabriely Zapolské a do tohoto popisu jsem vkládala podle časového rámce díla a malé přiblížení děje těchto děl. Poté již následuje popis děje oněch čtyř vybraných děl a následně rozbor podpořený úryvky, protože práce pojednává o tom, jak Zapolská vidí měšťany. Zapolská reaguje na chování určité společenské skupiny, a proto i tato práce se na tuto skupinu zaměřuje a popisuje detailněji prohršky, které Zapolská kritizovala.

Resumé

Tato bakalářská práce pojednává o problematice morálky polského měšťanstva v 19. století, jak na ní nahlížela Gabriela Zapolská ve své tvorbě. Bakalářská práce je rozdělena do dvou částí. V teoretické části se zabývám, vymezením základních problémů měšťanské morálky. A věnuji se také měšťanské společnosti, kterou Zapolská popisuje a snažím se vysvětlit některé společenské rysy nebo problémy.

V praktické části jsem popsala děj vybraných děl a následně ho detailně rozebrala a zaměřila se na kritiku měšťanů.

Summary

This bachelor thesis deals with the issue of the morality of the Polish bourgeoisie in the 19th century, as Gabriela Zapolska viewed in her work. The bachelor thesis is divided into two parts. In the theoretical part I deal with defining the basic problems of bourgeoisie morality. And I also deal with the bourgeoisie society that Zapolská describes and try to explain some social features or problems.

In the practical part I described the story of the selected works and then analyzed it in detail and focused on the criticism of bourgeoisie.

Podsumowanie

Ta praca licencjacka dotyczy zagadnienia moralności polskiej burżuazji w XIX wieku, gdy Gabriela Zapolska patrzyła na nią w jej pracy. Praca licencjacka podzielona jest na dwie części. W teoretycznej części zajmuję się, definiując podstawowe problemy moralności burżuazyjnej. Zajmuję się również społeczeństwem miejskim, które Zapolska opisuje i próbuje wyjaśnić pewne cechy społeczne lub problemy.

W części praktycznej opisałam fabułę wybranych prac, a następnie szczegółowo ją przeanalizowałam i skupiłam się na krytyce burżuazji.

Použitá literatura

OSSOWSKA, Maria. *Měšťanská morálka: [Orig.: Moralność mieszczańska]*. Přeložila Svatava NAVRÁTILOVÁ. Praha: Academia, 2012. Galileo. ISBN 978-80-200-2053-6.

LENDEROVÁ, Milena, Tomáš JIRÁNEK a Marie MACKOVÁ. *Z dějin české každodennosti: život v 19. století*. Praha: Karolinum, 2009. ISBN 978-80-246-1683-4.

Historia literatury polskiej w dziesięciu tomach. Tom 7, Młoda Polska, cz. 1, 2. Bochnia: Wydawnictwo SMS, [mezi 2004-2008]. ISBN 83-88520-01-6.

RURAWSKI, Józef. *Gabriela Zapolska*. Warszawa, 1981.

BIENIASZ, Józef. *Gabriela Zapolska: Opowieść biograficzna*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1960.

KŁOSIŃSKA, Krystyna. *Ciálo, požádanie, ubranie: o wczesnych powieściach Gabrieli Zapolskiej*. Kraków: Wydawnictwo eFKa, 1999. Kobieta, kultura, krytyka. ISBN 83-910362-2-7.

KULCZYCKA-SALONI, Janina a NOFER-ŁADYKA, Alina. *Literatura polska okresu realizmu i naturalizmu*. Warszawa: Państwowe Zakłady Wydawnictw Szkolnych, 1968.

KNYSZ-TOMASZEWSKA, Danuta. *Od naturalizmu Zoli do prozy zespołu "Przedmieście": (Z dziejów tradycji naturalistycznej w wieku XX)*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1972.

PURŠ, Jaroslav. *Historická demografie. Svazek 27*. Praha: Ústav československých a světových dějin ČSAV, 1989.

Od početí ke školní brašně: sborník z odborného semináře konaného 29.-30. května 2008 ve Východočeském muzeu v Pardubicích. Vyd. 1. Pardubice: Východočeské muzeum v Pardubicích, 2008. ISBN 978-80-87151-01-3.

PTÁČKOVÁ, Kateřina, Milena LENDEROVÁ a Jana STRÁNÍKOVÁ. *Dějiny žen aneb Evropská žena od středověku do 20. století v zasetí historiografie: (sborník*

příspěvků ze IV. pardubického bienále 27.-28. dubna 2006). Pardubice: Univerzita Pardubice, 2006. ISBN 80-7194-920-5.

FRANCEK, Jindřich. *Zločin a sex v českých dějinách: manželské spory a sexuální kriminalita v raném novověku*. Vyd. 1. V Praze: Rybka, 2000. ISBN 80-86182-29-0.

POSLEDNÍ, Petr. *Polské literární symboly*. Vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 2003. ISBN 80-7041-521-5.

KOŁODZIEJCZYK, Ryszard. *Studia nad dziejami burżuazji w Polsce: wybór prac z lat 1956-1998 wydany z okazji 75-lecia urodzin autora*. Warszawa-Pułtusk: Wyższa Szkoła Humanistyczna, 1998. ISBN 83-909208-9-1.

ZAPOLSKA, Gabriela. *Katka karyatida*. (V. Zapletalová, Překl.) 1. vyd. v SNKLHU. Praha: SNKLHU, 1961. Klub čtenářů.

ZAPOLSKA, Gabriela. *Morálka paní Dulské: komedie o třech dějstvích*. (J. Simonides, Překl.) Praha: Dilia, 1971. Československé divadelní a literární jednatelství.

ZAPOLSKA, Gabriela. *Sezónní láska*. Překlad Helena Stachová. 1. vyd. Praha: Svoboda, 1973.

ZAPOLSKA, Gabriela. *Bílý hyacint*. 1. vyd. Praha: Svoboda, 1974.